

Språk i Norge

– kultur og infrastruktur

- 12 Språkmangfold i arbeidslivet
- 22 Ein språkteknologisk kvardag
- 30 Mediespråk i endring

- 36 Språk i skolen
- 46 Språkvalg i academia
- 54 Det fleispråklege Noreg

Språk i Norge

- kultur og infrastruktur

© 2018 Språkrådet
Grafisk utforming: Anagram Design
Illustrasjoner: Anagram Design
v/ Kathinka Kvalstad Eckhoff

Foto:
Berge Myrene, side: 16
Elias Dahlen, side: 38
Getty Images, side: 14, 24, 26, 28, 34, 48, 52, 58
Kristine Kiilerich, side: 40, 44
Katrine Gade, side: 62
Nadia Frantsen/UiO: side 20, 32, 64

www.spraknorge.no

Innhold

Føreord	6
Oppdrag	8
Innledning	10
Språkmangfold i arbeidslivet	12
Bakgrunn	14
Situasjonen i dag	16
Konsekvenser av manglende norskkunnskaper	18
Veien framover	19
Utvalget tilrår	21
Ein språkteknologisk kvardag	22
Bakgrunn	24
Situasjonen i dag	25
Eit løft for norsk språkteknologi	27
Språkteknologi som forstår det norske språkmangfaldet	29
Utvalet tilrår	29
Mediespråk i endring	30
Bakgrunn	31
Ein mediepolitikk for framtida	32
Unge møter mindre norsk	33
Det nordiske som motvekt	34
Utvalet tilrår	35
Språk i skolen	36
Bakgrunn	37
Situasjonen i dag	37
Språklige basiskunnskaper	39

Norsk i lærerutdanningen	40
Særlige utfordringer for nynorsk	41
Nynorsk som hovedmål	41
Nynorsk som sidemål	42
Sidemålsordningen	43
Engelskspråklige tilbud i norsk skole	44
Utvalget tilrår	45
Språkvalg i academia	46
Bakgrunn	47
Utdanningsmønstre og jobbvalg	49
Arbeidsmarkedets behov	49
Det fagspråklige kretsløpet	50
Språkpolitisk tornerosesøvn	51
Mer engelsk på de fleste områder	51
Språklig kvalitet i høyere utdanning?	53
Utvalget tilrår	53
Det fleirspråklege Noreg	54
Bakgrunn	55
Situasjonen i dag	55
Den gamle fleirspråklegheita	56
Kvensk	56
Kvääni	58
Romani	60
Romanes	60
Norsk teiknspråk	61
Den nye fleirspråklegheita	63
Utvalet tilrår	65
Utvalget	66
Litteratur	68

Føreord

Språkrådets framtidsutval leverer med dette frå seg rapporten *Språk i Noreg – kultur og infrastruktur*. Mandatet vårt har vore å identifisere dei (tre til fem) viktigaste innsatsområda for å sikre at norsk språk, nasjonale minoritetsspråk og norsk teiknspråk står sterkt på alle samfunnsområde også i framtida. Samiske språk er Sametingets arbeidsområde og derfor utanfor mandatet for arbeidet til gruppa. Vi går derfor ikkje nærare inn på status og tiltak for dei samiske språka i denne rapporten. I tillegg skulle gruppa gi ei oversikt over eventuelt nye, sentrale arbeidsfelt for språkpolitikken som ikkje var tema for ti år sidan. Utgangspunktet vårt har vore stortingsmeldinga *Mål og meining. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk frå 2007–2008*, og mykje av arbeidet har handla om å samanlikne situasjonen i dag med det biletet som blei teikna i denne stortingsmeldinga.

Utvalet hadde sitt første møte i september 2017 og har sidan hatt seks møte der vi blant anna har invitert inn sentrale aktørar innanfor dei områda vi har identifisert som dei viktigaste. Desse områda er det fleirspråklege arbeidslivet, auka bruk av språkteknologi, norsk språk i ein ny mediekvardag, språk i skolen og i akademia og det fleirspråklege Noreg meir generelt.

Det er ingen tvil om at norsk språk er ein sentral infrastruktur i det norske samfunnet. Denne infrastrukturen står sterkt, men han må røktast for å halde seg sterk også i framtida.

I vedtektene til Språkrådet står det at «Språkrådet skal verna om den kultur-arven som norsk skriftspråk og talespråk representerer, fremja tiltak som kan auka kunnskapen om norsk språk, fremja toleranse og gjensidig respekt i forholdet mellom alle som bruker norsk språk i den eine eller andre varianten, og verna om dei rettane som kvar enkelt borgar har når det gjeld bruken av språket». Språkrådet har også i oppgåve å «ta omsyn til den totale språksituasjonen i landet», men det er vagt forklart kva dette eigentleg tyder i praksis. Utvalet meiner at Språkrådet må tilleggast eit tydelegare ansvar for å fremme toleranse og gjensidig respekt for *heile* det språklege mangfaldet i Noreg og ikkje berre for norsk språk. Språkrådet må også kunne formidle kunnskap om fleirspråklegheit meir generelt.

Utvalet vil trekke fram følgande tilrådingar som dei viktigaste i rapporten:

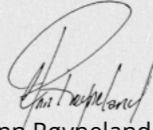
- Opplæring i norsk er sentralt i eit fleirspråkleg arbeidsliv, og særleg EØS-innvandrarar må sikrast tilbod om å lære norsk.
- Ei fornya satsing på innsamling av og arbeid med språkdata som speglar norsk talemål og skriftspråk, er naudsynt for at gode språkteknologiske produkt blir tilgjengelege på norsk.

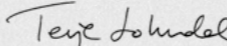
- Dei språkpolitiske måla må spele ei sentral rolle i politiske verkemiddel på mediefeltet for å sikre at norsk språk blir brukt og utvikla.
- Norsk må vere ein del av den obligatoriske delen av grunnskolelærer-utdanninga for å sikre dei språklege rettane til alle barn på både bokmål og nynorsk.
- Overordna, effektive insentiv og ressursar må utviklast for å støtte opp under bruken av norsk i universitets- og høgskolesektoren.
- Det må fastsetast i den varsla språklova at staten har eit ansvar for å verne og fremme dei nasjonale minoritetsspråka kvensk, romanes, romani og norsk teiknspråk.
- Språkrådet må i større grad enn i dag få ansvar for og nytte ressursar på formidling av kunnskap om fleirspråklegheit.

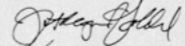
Kanskje viktigast er påminninga vår om at språk grip inn i mange sektorar: Det er noko mange departement har og bør ha ein aksje i, men sjølv ti år etter *Mål og meining* har ikkje språkpolitikk blitt det sektorovergripande politikkområdet det bør vere.

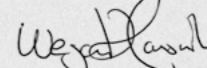
Innhaldet i rapporten står utvalet for. Språkrådet har vore sekretariat for utvalet. Vi er takksame for den store og grundige jobben dei har gjort. Og så håper vi at rapporten vil bidra til mange diskusjonar om viktige spørsmål i det norske språklandskapet i åra frametter.

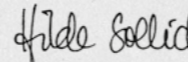
Oslo, oktober 2018

Unn Røyneland
leiar

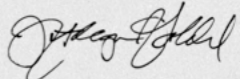

Terje Lohndal
nestleiar

Hilde Sandvik

Wegard Harsvik

Hilde Sollid

Shahzad Rana

Hildegunn Amanda Soldal

Oppdrag

Den norske språkpolitikken er formulert i St.meld. nr. 35 (2007–2008) *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk*, som ble behandlet av Stortinget i 2009. Det overordnede målet med denne språkpolitikken er «å sikra det norske språkets posisjon som eit fullverdig, samfunnsberande språk i Noreg». Ti år er lang tid, og de språkpolitiske innsatsområdene bør vurderes på nytt med utgangspunkt i situasjonen i Norge i dag. Har det skjedd endringer i samfunnet vårt i disse årene som tilsier at språkpolitikken bør oppdateres og justeres?

Utvalget skal finne ut hvor kreftene må settes inn for å sikre at norsk språk, nasjonale minoritetsspråk og norsk tegnspråk skal stå sterkt på alle samfunnsområder i framtida. De tre til fem viktigste innsatsområdene skal identifiseres. Utvalget skal også gi en oversikt over eventuelle nye arbeidsfelt som har kommet til de siste ti åra.

Arbeidet skal munne ut i en rapport om innsatsområdene med forslag til språkpolitiske mål. Rapporten skal utfylle målsetningene i *Mål og mening*. Rapporten skal også skissere politiske virkemidler og tiltak som gjør det mulig å nå målene.

«Utvalget skal finne ut hvor kreftene må settes inn for å sikre at norsk språk, nasjonale minoritetsspråk og norsk tegnspråk skal stå sterkt på alle samfunnsområder i framtida. De tre til fem viktigste innsatsområdene skal identifiseres.»

Innledning

I 2009 ble stortingsmeldingen *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk* behandlet av Stortinget.¹ Aldri tidligere hadde det blitt lagt fram et så omfattende stortingsdokument som drøftet den norske språksituasjonen så grundig. Likevel er det – bare ti år etter – behov for en ny gjennomgang. På noen områder har det ikke skjedd nok, eller det skjer for sakte. Særlig gjelder det arbeidet med å implementere den vedtatte språkpolitikken for skoler og høyere utdanning. En viss utålmodighet kan derfor leses inn i denne rapporten. På andre områder er det behov for nytenkning. Det var vanskelig å forutse i hvor stor grad særlig internasjonalisering og digitalisering kom til å prege vilkårene for norsk språk. Et eksempel: Da språkmeldingen kom, fantes ennå ingen utenlandske strømmetjenester for film i Norge. Fire år senere ble Netflix lansert, og i 2016 var det vi nordmenn som brukte mest penger i verden på innhold fra HBO og Netflix.² De internasjonale strømmetjenestenes raske inntog i Norge speiler en utvikling vi finner igjen på felt etter felt: friere flyt av mennesker, av arbeidskraft og ideer – med påfølgende språklig homogenisering der særlig engelsk leder an. Vi finner det igjen på arbeidsplassen, på skolene, i høyere utdanning – og i utviklingen av ny medieteknologi.

Da språkmeldingen kom, så vi ennå bare konturene av at språkteknologi kom til å spille en stadig viktigere samfunnsrolle. Diagnosen som ble stilt, var rett: Vi innså at språklige ressurser på norsk ville bli en viktig forutsetning for å holde tritt med et internasjonalt marked. Men det var ikke lett å på å se at vi ti år senere i så stor grad kom til å være i hendene på teknologigiganter med økonomi på størrelse med nasjoner, at Facebook, Google, Amazon og Microsoft, samtlige skapt i Silicon Valley, skulle legge store føringer på medieutviklingen, at datapunkter – herunder språk – kom til å bli en så stor handelsvare, og at vi igjen synes å være på vei mot en utvikling der talespråket vil legge premissene for store samfunnsområder. For velferdsstaten er det blitt avgjørende at tilgjengelig teknologi forstår norsk tale. Dersom økt bruk av roboter er veien å gå for en presset velferdsstat, må vi også sørge for at roboten skjønner hva vossingen Olga (92) sier når hun ber om hjelp. Og hvem er det som skal sørge for at teknologien forstår både

¹ St.meld. nr. 35 (2007–2008)
² Informitv (2016)

trøndere og folk fra Bærum? Er det opp til teknologileverandørene? Og dersom de ikke ser oppgaven som viktig, hvilke språkpolitiske grep skal sikre at Olga får rett medisin?

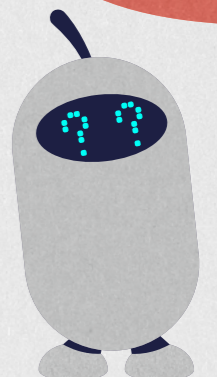
Vi lever i en ny, stor folkevandringstid vi ennå bare ser konturene av. Befolkningsøkning i kombinasjon med klimaendringer fører til at folk flytter på seg, og mange kommer også til Norge. I tillegg har arbeidsinnvandringen vært jevnt stor over mange år. Også det har språkpolitiske konsekvenser. Siden 2008 har det kommet to NOU-er om migrasjon, fra Brochmann-utvalg 1 og 2, der språk spiller en sentral rolle. Som det heter i den siste NOU-en, *Integrasjon og tillit*: «Norskopplæringen for voksne blir ofte framhevet som en flaskehals i integreringsprosessen. [...] Flere utredninger har påpekt at norskopplæringen bør bli mer tilpasset og at man i større grad bør tilby språkopplæring knyttet til arbeid og i sammenheng med ordinær utdanning.»³ Under framleggelsen av NOU-ene har de språkpolitiske aspektene likevel kommet i skyggen. Og hvor ligger ansvaret? Hos Kulturdepartementet, som har det språkpolitiske ansvaret? Hos Kunnskapsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet eller hos Integreringsdepartementet?

I *Mål og mening* het det at «[m]eldinga legg opp til [...] å etablera språkpolitikk som eit sektorovergripande politikkområde med kulturpolitisk forankring» (s.13). Har det skjedd? I liten grad, noe den manglende språkpolitiske oppfølgingen av Brochmann-utvalgenes rapporter er eksempel på. Fremdeles ligger ansvaret for språkpolitikken hos Kulturdepartementet, til tross for at språk er infrastruktur og i stadig større grad behandles som det. I arbeidet med ny språkmelding tilrås utvalget å se på hvordan språkpolitikken framover skal organiseres for å sikre norsk språks framtid i størst mulig grad – som reelt sektorovergripende politikkområde, i gavnet, ikke bare i navnet.

³ NOU 2017: 2, s. 22

«For velferdsstaten er det blitt avgjørende at tilgjengelig teknologi forstår norsk tale. Dersom økt bruk av roboter er veien å gå for en presset velferdsstat, må vi også sørge for at roboten skjønner hva vossingen Olga (92) sier når hun ber om hjelp.»

– Kunde du hjelpe te me å fao pao joset?

Språk mangfold i arbeidslivet

På en arbeidsplass i Oslo går alarmen en tidlig morgen. Et stillas har falt ned. Arbeidslederen denne dagen, en polakk som har vært flere år i Norge, kan ikke ringe ambulansetjenesten og forklare hvor de er. Han snakker verken norsk eller engelsk. Det gjør heller ikke de andre han jobber sammen med. Til tross for at arbeidsgiver tilbyr norskkurs, har ikke de ansatte i denne bedriften takket ja. Siden de i utgangspunktet ikke hadde planlagt å være lenge i Norge, har de ikke prioritert å lære seg språket.

Det ene året har imidlertid tatt det andre – og snart kommer familien flyttende etter. Språkopplæring har det likevel ikke blitt tid eller overskudd til. Arbeidsdagene er lange, og det er dessuten én person i arbeidsstokken som kan gjøre seg forstått når det trengs. Han er imidlertid ikke på jobb denne dagen, og konsekvensen er fatal. Hjelpen kommer for sent.

Dette er en tenkt, men realistisk situasjon, hver dag, i Norge. I 2017 var det ca. 280 000 registrerte arbeidsinnvandrere i landet.⁴ Svært mange kommer fra EØS-området og brotarten fra Øst-Europa. De har verken rett eller plikt til å lære seg norsk, og konsekvensen er ikke bare at sikkerheten går ned, som på denne arbeidsplassen i Oslo. Ifølge Arbeidstilsynet har arbeidstakere fra østeuropeiske EU-land mer enn tre ganger så høy risiko for å omkomme i en arbeidsulykke, sammenlignet med norske arbeidstakere.⁵ Selv om mange har høy kompetanse, sliter de med å komme inn i det samfunnet de har bosatt seg i. Over en tredjedel av arbeidsstokken i byggenæringen er utlendinger. De defineres som ufaglærte uten norsk fagbrev. Skal de ta fagbrev, må de dessuten kunne norsk. Slik kommer mange av arbeidsinnvandrerne inn i en ond sirkel. De kommer seg ikke videre og sitter fast i arbeid med farligere oppgaver, mer skift og overtid. Og som på den tenkte arbeidsplassen i Oslo denne tidlige morgenen kan det få brutale konsekvenser.

⁴ SSB (2018a)

⁵ Arbeidstilsynet (2018: 21)

Bakgrunn

Stortingsmeldingen *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk* trekker fram den utstrakte bruken av engelsk som en trussel mot norsk språk i arbeids- og næringslivet. Meldingen slår fast at arbeids- og næringsliv, ved siden av høyere utdanning og forskning, er det domenet som er mest utsatt for press fra engelsk. Særlig behandler meldingen bruken av engelsk som konsernspråk i norske bedrifter.⁶

Andre perspektiver knyttet til språk i arbeidslivet blir i liten grad berørt. Men nyere undersøkelser⁷ viser at næringslivet stort sett er pragmatisk i sin bruk av engelsk: Ofte følges tesen «engelsk når man må, og norsk når man kan».

De store språklige endringene har derimot skjedd i andre deler av arbeidslivet: Norsk arbeidsliv har blitt flerspråklig⁸. På 2000-tallet har arbeidsinnvandringen skutt i været, og flere bransjer domineres av utenlandsk arbeidskraft. Flesteparten av arbeidsinnvandrerne har et annet morsmål enn engelsk, og de aller største gruppene kommer fra Polen og Litauen.

⁶ St.meld. nr. 35 (2007–2008), s. 124–126

⁷ TNS Gallup/Språkrådet (2015) og TNS Gallup/Språkrådet (2016)

⁸ Stortingsmeldingen *Mål og mening* skiller mellom begrepene mangespråklig (samfunn) og flerspråklig (individ), men i denne rapporten brukes flerspråklig både på individ- og samfunnsnivå.

I tillegg til økt arbeidsinnvandring har også den totale innvandringen økt. Ved utgangen av 2017 bodde det bortimot 750 000 innvandrere i Norge, det vil si vel 14 prosent av befolkningen. Innvandrerne i Norge har bakgrunn fra 221 ulike land og selvstyrte områder.⁹ Om lag femti prosent av innvandrerne kommer fra Europa, men det er også store innvandrergrupper fra Asia og Afrika.¹⁰ Denne nye flerspråkligheten blir ytterligere behandlet i kapittel 6.

Språkkompetansen som innvandrerne har med seg, er en viktig ressurs, både for den enkelte og for samfunnet. Samtidig er det et stort behov for å sikre tilgangen til norsk som fellesspråk for alle som bor og jobber i Norge.

«Tidligere har språklig beslektete grupper av innvandrere, som svensker, dominert, men etter EU-utvidelsene tidlig på 2000-tallet har vi sett økt innvandring fra nye EU-land i Sentral-Europa og Baltikum.»

Ulike grupper av innvandrere har ulik rett til norskopplæring avhengig av hvor de kommer fra, og hvilken status de har når de kommer. Dette er fastsatt i *introduksjonsloven*. Der skilles det mellom *rett* og *plikt* til norskopplæring. *Rett* betyr at man har rett til gratis opplæring etter læreplanen fastsatt av Kompetanse Norge. *Plikt* betyr at man må ha gjennomført opplæringen for å få innvilget permanent opphold eller statsborgerskap senere.

Én stor gruppe har verken *rett* eller *plikt* til norskopplæring: innvandrere fra Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS-området). Bakgrunnen for det er blant annet at EØS-avtalen ikke gir rom for å stille krav som hindrer fri flyt av arbeidskraft innenfor området. Samtidig er det slik at de største innvandrergruppene i Norge i dag kommer fra nettopp dette området. I 2018 utgjør dette om lag 330 000 personer.¹¹ Tidligere har språklig beslektete grupper av innvandrere, som svensker, dominert, men etter EU-utvidelsene tidlig på 2000-tallet har vi sett økt innvandring fra nye EU-land i Sentral-Europa og Baltikum.

⁹ SSB (2018b)

¹⁰ SSB (2018c)

¹¹ SSB (2018d)

«Én stor gruppe har verken *rett* eller *plikt* til norskopplæring: innvandrere fra Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS-området).»

Situasjonen i dag

Muntlig og skriftlig kompetanse i norsk blant de ansatte er viktig for 80 prosent av norske bedrifter.¹² Samtidig har mange næringer store innslag av utenlandsk arbeidskraft, slik som byggenæringen og industrien. Dette gjelder også deler av offentlig sektor, som helsevesenet og barnehagene. I flere av disse næringene er det påvist stort behov for norskopplæring av arbeidsinnvandrere.¹³ Mange bedriftsledere opplever språkproblemer på arbeidsplasser med arbeidstakere fra nye EU-land, og noen peker også på at språkproblemer har ført til flere ulykker på arbeidsplassen.¹⁴

¹² Rørstad et al. (2018: 50)

¹³ Sønnesyn (2015: 4)

¹⁴ Andersen og Ødegård (2017: 17–18)

Per 2015 tilbød 40 prosent av bedriftene i byggenæringen og industrien norskkurs til egne ansatte. Fra og med 2016 har arbeidsgivere kunnet søke tilskudd til norskkurs gjennom ordningen *Kompetansepluss arbeid*. Private eller offentlige virksomheter, organisasjoner i arbeidslivet og næringsforeninger kan i samarbeid med en opplæringstilbyder søke tilskudd til norskopplæring. For å kunne søke forutsettes det at deltakerne har gode nok norskkunnskaper til at de er i stand til å følge opplæring på norsk.

Mange EØS-innvandrere benytter seg av private kurstilbud for å bedre norskkunnskapene sine. Kursene gjennomføres oftest utenfor arbeidstid. Både kommersielle aktører og ideelle organisasjoner tilbyr kurs. Dersom ikke arbeidsgiver finansierer kursene, betales de vanligvis av arbeidstakeren selv.

Det er likevel grunn til å tro at mange ikke deltar på noen form for norskkurs. I en undersøkelse fra 2010 oppga kun fire av ti polske innvandrere i Oslo kommune at de hadde deltatt på en eller annen form for norskkurs. I den samme undersøkelsen sa 63 prosent av de spurte at de enten ikke forstår noe norsk overhodet eller bare forstår noen enkle ord.¹⁵ Det er viktig å legge merke til at dette er tall fra før det offentlige begynte å gi prosjektstøtte til språkkursing i regi av bedriftene. Nyere undersøkelser har vist at andelen virksomheter som tilbyr språkopplæring for sine ansatte, er økende.¹⁶

Mange barnehager i Norge er arbeidssted for mennesker med et annet førstespråk enn norsk. Én av tre barnehagestyrere i slike barnehager har opplevd at ansatte har hatt utilstrekkelige norskkunnskaper til å kommunisere godt med kolleger, foreldre eller barn.¹⁷ Fra 1. august 2018 har regjeringen innført nasjonale minstekrav i norsk for dem som vil ha jobb i barnehage.¹⁸ Kravene til leseforståelse og muntlig kommunikasjon er strengere enn kravene til skriftlig framstilling. Kravene gjelder ikke for dem som allerede er fast ansatt i barnehagene.

I denne sammenhengen er det påfallende at debatten om norskkompetanse ikke inkluderer tradisjonelle høystatusbransjer der arbeidsspråket ofte er engelsk. Engelsk har i arbeidslivssammenheng en så høy status i Norge at manglende norskferdigheter i mindre grad blir oppfattet som et problem i disse bransjene.

¹⁵ Friberg og Eldring (2011: 91–93)

¹⁶ Andersen og Ødegård (2017: 18)

¹⁷ Haugset et al. (2015: 29)

¹⁸ Regjeringen (2018)

«Mange bedriftsledere opplever språkproblemer på arbeidsplasser med arbeidstakere fra nye EU-land, og noen peker også på at språkproblemer har ført til flere ulykker på arbeidsplassen.»

Sykehjemsetaten i Oslo har gjennom flere år arbeidet systematisk med å forbedre norskkunnskapene blant sine ansatte. Etaten, som årlig behandler rundt 9000 pasienter og langtidsbeboere, har siden 2009 gjennomført norskkurs for over 400 ansatte. Etaten tester også de ansatte for å dokumentere at de har god nok kompetanse i norsk til den jobben de skal gjøre. Mer enn 40 prosent av de 6500 ansatte i etaten har et annet morsmål enn norsk.

Oslo kommune (2018)

Konsekvenser av manglende norskkunnskaper

Bygg- og anleggsbransjen er en av de bransjene der det er et stort innslag av arbeidsinnvandrere fra EØS-området. En doktorgradsavhandling fra 2017 beskriver hvordan det brukes «språkmeklere» (mellommenn) for å løse de språklige utfordringene på byggeplasser. Enkelte utenlandske arbeidere fungerer som språkmeklere mellom skandinaviskspråklig byggeledelse og ikke-skandinaviskspråklige arbeidere. Slik sørger man for at kommunikasjonen på byggeplassen blir ivaretatt uten at alle arbeiderne behersker norsk. Samtidig viser avhandlingen at det oppstår et skille mellom de som kan norsk, og de som ikke kan norsk. De som kan norsk, har ingen spesifikke begrensninger på arbeidsoppgaver. Dessuten får de

- anerkjennelse for både faglig og språklig kompetanse
- mulighet til å være språkmeklere
- adgang til norskspråklig ledelse og kolleger
- mulighet for fast ansettelse
- høyere lønn

De som ikke kan norsk, blir ansett som dårligere arbeidskraft. De får ikke fast ansettelse og lever i konstant midlertidighet. Dette fører til en lagdeling i bygg- og anleggsbransjen.¹⁹ Det er grunn til å tro at de samme problemstillingene gjør seg gjeldende i andre bransjer, som for eksempel innen sjømatindustrien og oljebransjen, der det også er store innslag av utenlandske arbeidstakere.

Det er også påvist at manglende norskkunnskaper hos EØS-innvandrere kan føre til marginalisering og avhengighet av velferdsordninger.²⁰ Ved å sikre tilgangen til norsk språk for dem som oppholder seg i Norge over lengre tid, gir man derimot mulighet til større grad av sosial og profesjonell inkludering og mobilitet i det norske samfunnet.

I tillegg til dette er det påvist at ungdom vegrer seg mot å søke videregående opplæring i bygg- og anleggsgfag fordi bransjen domineres av utenlandske arbeidere.²¹ En av grunnene til det kan være at det store tilfanget av utenlandsk arbeidskraft har hatt negativ effekt på lønnsutviklingen i bransjen.²² En annen grunn kan være at det blir vanskelig å opprettholde et norskspråklig sosialt fellesskap på arbeidsplassen

19 Kraft (2017: 178–216)

20 Friberg et al. (2013: 9)

21 Brekke et al. (2013)

22 Bratsberg og Raaum (2010: 34)

når de fleste har en annen språkbakgrunn. Det er grunn til å tro at en langvarig dominans av ikke-norskspråklige arbeidere innenfor enkelte håndverksfag på sikt også kan gjøre det vanskelig å opprettholde et fullverdig norsk fagspråk i disse fagene.

Strukturelle forhold i bransjen er også til hinder for å få i stand systematisk norskopplæring for ansatte. Mange bedrifter har verken insentiv eller økonomisk handlingsrom til å investere i språkkurs for sine ansatte.

Det offentlige som byggherre bør stille krav til både fagkompetanse og språklige ferdigheter for å motvirke denne utviklingen. En løsning kan være at språkopplæringen finansieres på bransjenivå som et samarbeid mellom myndigheter, arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner, og at språk dermed løftes fram som et tema i trepartssamarbeidet.

«Vi vet at Norge har et stort behov for arbeidskraft, og det vil vi ha også i framtida. Da må samfunnet sørge for at det ikke er opp til den enkelte alene å lære samfunnets bærende språk.»

Veien framover

Hvor ansvaret for norskopplæringen ligger, er uavklart. Bør det være et individuelt ansvar for utenlandske arbeidstakere i Norge å lære seg norsk? Bør det være bedriftenes ansvar? Eller er offentlige opplæringstilbud en naturlig følge av språkkrav fra myndighetenes side?

Faktum er at både myndigheter, arbeidsgivere og arbeidstakere har interesse av at arbeidsinnvandrere som ikke har norsk som morsmål, lykkes med å lære godt norsk. En fordeling av ansvar, plikter og byrder bør derfor drøftes mellom de tre partene. Allerede i dag legger myndighetene til rette for opplæring gjennom introduksjonsprogram og tilskuddsordninger, men noen av disse tilbudene omfatter ikke alle innvandrere. I noen bransjer stiller myndighetene også eksplisitte krav til norskkunnskaper. Først og fremst gjelder dette innen helse, opplæring og utdanning. Denne typen krav bør følges opp med tilbud til de gruppene av arbeidstakere det gjelder. Samtidig legger EØS-avtalen hindringer i veien for å stille mer generelle språkkrav til

«Det bør være rom for å stille ulike språkkrav til ulike yrkesgrupper, og det er viktig at det ikke stilles unødvendig høye språkkrav som stenger grupper ute.»

EØS-innvandrere i Norge, så språkkravene ser ut til å måtte formuleres bransjespesifikt, som en del av den kompetansen som er nødvendig for å kunne ivareta arbeidsoppgavene.

Vi vet at Norge har et stort behov for arbeidskraft, og det vil vi ha også i framtida.²³ Da må samfunnet sørge for at det ikke er opp til den enkelte alene å lære samfunnets bærende språk. Store grupper, som EØS-innvandrerne, må bli møtt med et bedre tilbud til norskopplæring enn i dag. Samtidig må myndighetene gjennom insentiv legge til rette for at arbeidsgivere og arbeidstakere prioriterer språkopplæring.

Det er likevel ikke gitt at alle yrkesgrupper trenger å beherske språket på samme nivå. Det bør være rom for å stille ulike språkkrav til ulike yrkesgrupper, og det er viktig at det ikke stilles unødvendig høye språkkrav som stenger grupper ute. Vi må også være bevisst på eksistensen av språklige og sosiale hierarkier: Blir det oftere stilt krav til en arbeidstaker som har kommet som flyktning fra Eritrea, enn til en universitetsansatt fra Italia? Vi må unngå en situasjon der språkkrav fører til forskjellsbehandling. I utgangspunktet må det forventes at alle

²³ SSB (2014)

som bor i Norge over lengre tid, tilegner seg norsk språk, på samme måte som samfunnet må legge til rette for at *alle* har muligheten til å gjøre det.

De raske demografiske endringene vi har sett de siste åra, tvinger fram en bevisstgjøring om språk på områder der dette tidligere har blitt tatt for gitt. På byggeplassene eksisterer flere språk side om side, og gjennom dette skapes nye kreative kommunikasjonsmåter for å få jobben gjort. I helsevesenet kurses ansatte for å sikre at norskkunnskapene strekker til. Samtidig er flerspråklige ansatte en stor ressurs: En økende andel av pasientene har ikke norsk som sitt førstespråk, og en del kan kanskje ikke norsk i det hele tatt. Denne ressursen bør imidlertid ikke tas for gitt av arbeidsgiver, men verdsettes og honoreres.

Samfunnet må dra nytte av erfaringene som er gjort i disse bransjene, men samtidig er det store utfordringer å ta tak i også på andre områder. Dersom store arbeidstakergrupper over tid ikke behersker fellesspråket i det norske samfunnet, vil det få store konsekvenser – både for den enkelte arbeidstakerens rettigheter, for sikkerheten, effektiviteten og produksjonskvaliteten på arbeidsplassen og for samfunnet som helhet.

Utvalget tilrår

- at språkopplæringen for EØS-innvandrere løftes opp på bransjenivå som et samarbeid mellom myndigheter, arbeidsgiver og fagforening (trepartssamarbeidet)
- at staten gir tilbud om norskopplæring til de yrkesgruppene der staten selv stiller krav om norskkompetanse
- at staten stiller krav om at bedrifter som utfører statlige oppdrag, har gitt nødvendig norskopplæring til sine ansatte, og at disse kravene kan settes i sammenheng med andre krav til relevant fagkompetanse

«Dersom store arbeidstakergrupper over tid ikke behersker fellesspråket i det norske samfunnet, vil det få store konsekvenser.»

Ein språkteknologisk kvardag

Olga (92) bur framleis heime. Det kan ho gjere fordi ho har god hjelp i teknologien rundt seg: Treng ho å skru på lyset, seier ho det høgt. Kjøleskapet bestiller ekstra mjølk når det ikkje er meir igjen, og ho snakkar til ei mobil eining når ho treng ekstra tilsyn frå eldresenteret, som også reknar ut kva medisin ho treng for hjartet.

Når i historia menneska byrja å nytte tale for å kommunisere med ein annan, er omdiskutert, men skriftspråket har eksistert berre i ein liten parentes i historia. Dei siste ti åra har vi sett ei rivande utvikling attende til talen.

Men kva om teknologien ikkje skjønner kva Olga seier? Når GPS-en sender ein ut på feil veg, kan det vere frustrerande. Når telefonen ringer opp ein ekskjærast fordi namnet var snarlikt namnet til den ein skulle ringe, eller ein fekk noko anna frå restaurantmenyen enn det ein trudde ein hadde bestilt, er det til å leve med. Men kva når helse di er i hendene på taleteknologien?

Ifølge ei undersøking blant amerikanske legar gjort hausten 2018 svarte 62 prosent at dei brukte taleattkjenning i jobben.²⁴ Den store uroa var knytt til presisjonen og semantikken i taleattkjenninga. Globale aktørar som Microsoft, Google, Amazon og IBM lagar kognitiv teknologi med eit engelskspråkleg utgangspunkt. Taleteknologi i menneske-maskin-kommunikasjon er ein global trend, og den kommande eldrebølga har blant anna sett fart i utviklinga av kunstig intelligens, av mobilteknologi og e-helse. Om Fatima, fødd i Pakistan, på gamleheim i Oslo, Kjell, oppdaling heile livet, eller 92 år gamle Olga skal få korrekt og rett hjelp gjennom talekommando, må teknologien skjønne kva dei seier. Det skjer ikkje av seg sjølv.

²⁴ Healthcare (2018)

«Opprettinga av ein norsk *språkbank* var det største enkeltstående tiltaket som blei varsla i stortingsmeldinga *Mål og mening*.»

Bakgrunn

Opprettinga av ein norsk *språkbank* var det største enkeltstående tiltaket som blei varsla i stortingsmeldinga *Mål og mening*. *Ein heilskapleg norsk språkpolitikk*.²⁵ Ein slik *språkbank* skulle vere ei samling av digitale språkdata til bruk for private og offentlege aktørar i utvikling av språkteknologiske tenester og produkt med norsk tale og tekst.

Ein norsk *språkbank* blei sett på som sentral i arbeidet med å sikre norsk som samfunnsberande språk også i den digitale framtida. Bakgrunnen var at ein såg konturane av ei utvikling der norsk kunne tape terreng ved innføring av ny teknologi og digitale løysingar. Dei internasjonale kommersielle aktørane på feltet prioriterte større språk, særleg engelsk, i utviklinga av språkteknologiske produkt. *Språkbanken* skulle motverke denne utviklinga ved å tilby oppdaterte, gratis og lisensfrie språkdata for utvikling av norsk språkteknologi og slik gjere det lettare og meir økonomisk attraktivt å utvikle språkteknologiske produkt på norsk.

²⁵ St.meld. nr. 35 (2007–2008)

Situasjonen i dag

Med sin samfunnsomveltande styrke blir digitaliseringa kalla den fjerde industrielle revolusjonen. Språkteknologien, uløyselig knytt til digitaliseringa, er i ferd med å få fotfeste på stadig fleire samfunnsområde. Ein premiss for utviklinga er kapasitetsauken i dataoverføring på nettet, industrialisering av datalagring og prosessering i nettsky og spreiding av forbrukarelektronikk kopla til nettet. No bruker ni av ti nordmenn nettet ein gjennomsnittsdag, og vi bruker stadig meir tid påkopla.²⁶

Nordmenn er også raskt ute med å bruke ny teknologi. Før dei var tilgjengelege på norsk, var smarthøgtalarar som Amazons Alexa og Google Home²⁷ allereie tatt i bruk av over 120 000 nordmenn.²⁸ På mange måtar er dette typisk for språkteknologiske forbrukarvarer: Dei norskspråklege versjonane kjem seinare på marknaden, og dei er ofte dårlegare enn dei engelskspråklege versjonane.

Dersom alle skal kunne bruke dialekta si når dei kommuniserer med slike maskiner, må programvara vere mata med dei språkdataa som trengst for å kjenne att og forstå ulike dialekter. Utviklar ein talestyrt programvare med støtte for berre éi dialekt, vil programvara aldri kunne forstå noko anna enn denne eine dialekta.

Med stadig sterkare gjennomslag for produkt baserte på språkteknologi er det endå viktigare, også i eit demokratisk perspektiv, å legge til rette for at desse produkta kan komme på norsk.

Teknologiselskap som lanserer eit slikt produkt på norsk, kan grovt sett velje to ulike framgangsmåtar:

1. Produktet er på engelsk og set fortløpande om til norsk, og tale-data blir nytta til å forbetre produktet gjennom maskinlæring.
2. Produktet er laga frå botnen spesielt for norsk språk.

²⁶ Hoemsnes (2018)

²⁷ Døme på såkalla talestyrte personlege assistentar: intelligente høgtalarar/smarthøgtalarar som ein kan styre med røysta.

²⁸ Aune og Eriksen (2018)

Språkteknologi er all teknologi som rettar seg mot eller tar i bruk menneskeleg språk. Teknologien blir brukt på så ulike område som søk på internett, automatisk omsetting (maskinomsetting), dikteringsverktøy, talesyntese og rettskrivingsprogram, for å nemne nokre få døme. Teknologien er tverrfagleg og blir til i skjeringsfeltet mellom lingvistikk og informatikk. Til grunn for all språkteknologi ligg språkdata i ei eller anna form, til dømes ordbøker og termlister, store tekstmengder (stordata) eller meir avgrensa tekstmengder frå eit særskilt fagområde (domenespesifikke tekstar).

«Dei norskspråklege versjonane kjem seinare på marknaden, og dei er ofte dårlegare enn dei engelskspråklege versjonane.»

Ein kan ikkje vente at internasjonale aktørar vel den siste framgangs måten, sidan slike aktørar ofte vil prøve å nå fleire språk med same produkt. I begge tilfella må ein samarbeide med næringslivet og utviklarar for å syte for at produkta blir av best mogleg kvalitet.

Tilke Judd, sjefsutviklar i Google, har peikt på at det ikkje nødvendigvis er talet på brukarar av eit språk som har mest å seie når selskapet utviklar nye produkt. Det avgjerande er derimot kor store og gode språkdata som er tilgjengelege for det aktuelle språket.²⁹ Dersom vi vel å sette lit til dette, vil det seie at sjølv eit språk som norsk med sine knapt 5,3 millionar brukarar kan vere interessant for utvikling av språkteknologi – vel å merke dersom dei nødvendige språkdataa er tilgjengelege.

²⁹ Eidem (2018)

Eit løft for norsk språkteknologi

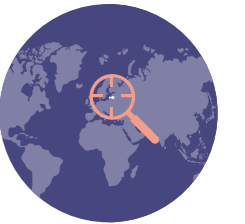
Det finst inga fersk systematisk kartlegging av kva som er utvikla av norske språkressursar. Den siste Meta-Net-rapporten frå 2012 synte at norsk den gongen stod svakt rusta språkteknologisk.³⁰ Ideen bak ein norsk språkbank var å betre stoda for utvikling av språkteknologi på norsk. Sidan utbygging og innsamling av naudsynte språkdata kan vere kostbart, har det til no blitt løyvd om lag 72 millionar kroner til utvikling av Språkbanken.

«Dersom vi skal syte for språkteknologi på norsk for både skrift og tale, vil vi vere avhengige av offentleg-privat samarbeid som tar opp i seg erfaringar som er gjorde på andre område.»

Snart ni år etter at Språkbanken blei oppretta, meiner vi at ein kan slå fast at banken ikkje tener det formålet han var tiltenkt. Det manglar viktige språkdata i banken, og han er for lite kjent både blant utviklarar og aktørar som potensielt kan bidra med innhald. Samstundes er behovet for språkdata for å utvikle norsk språkteknologi større enn nokon gong tidlegare. Utvalet stiller spørsmål ved om Språkbanken er rett organisert for formålet – å gi grunnlagsdata for å kunne utvikle språkteknologi på norsk. På dette området vil det også vere ein føresetnad å kunne jobbe på tvers av dei skandinaviske landa. Norsk er eit lite språkområde, men vi har språkfelleskap med Sverige og Danmark. Saman med grannelanda våre vil vi kunne vere ein større og meir interessant marknad for dei største selskapa.

Vi har sett korleis ein med utgangspunkt i frigitte data har kunna utvikle nye tenester til det beste for brukarane på andre samfunnsområde. Kartverkets data er gjorde tilgjengelege for både offentlege og private aktørar. Vêrtenester som yr.no er gjorde moglege gjennom offentlege vêrdata. Dersom vi skal syte for språkteknologi på norsk for både skrift og tale, vil vi vere avhengige av offentleg-privat samarbeid som tar opp i seg erfaringar som er gjorde på andre område. Industrien aleine vil

³⁰ De Smedt et al. (2012)

Lite land langt framme

Mange andre land har liknande utfordringar som Noreg innan språkteknologi. Dei store kommersielle aktørane prioriterer store språk først, medan små språk gjerne hamnar bak i køen. Like fullt er det nokre som lykkast: Eit døme på det er latvisk språk, som blir brukt av rundt 1,5 millionar menneske. Før landet skulle ha formannskapet i EU i 2015, kom styresmaktene med ei storstilt satsing på latvisk språkteknologi.

– Vi har fått staten og regjeringa med på laget og fått dei til å skjønne utfordringane vi står overfor. Det trur eg er årsaka til at vi har lykkast, seier Jānis Ziediņš, prosjektansvarleg for språkteknologi ved det statlege kulturinformasjonssenteret i Latvia.

Ei av suksesshistoriene i det latviske arbeidet er maskinomsettaren hugo.lv. Han er fritt tilgjengeleg for alle og set betre og meir nøyaktig om til og frå latvisk enn det *Google Translate* gjer. Årsaka er at omsettaren har blitt mata med språkdata frå spesifikke fagfelt, slik som juss. Det hadde ikkje vore mogleg dersom statlege etatar og organ ikkje hadde gått med på å dele omsettingane og språkdataa sine, seier Ziediņš.

Nordal (2018)

ikkje ha nok insentiv i marknaden til å utvikle norskspråklege ressursar som strekk til, og det offentlege har ikkje kompetansen som trengst.

Vi innser at det er knytt spørsmål om rettar til språkdata. Eitt av dei største korpusa i Språkbanken er Norsk aviskorpus. Skal det gjerast tilgjengeleg for aktørar for å utvikle språkteknologi på norsk, må spørsmål om rettar avklarast. Noko av det viktigaste er oppdaterte ordbøker og ordlister i digitalisert form. Dersom ein skal utvikle meir fag- eller områdespesifikk teknologi, må ein også ha tilgang til spesifisert terminologi for dette faget eller området. Både ordboksarbeid og terminologisk arbeid er altså føresetnader for norsk språkteknologi. I denne samanhengen er det viktig å skape gode vilkår for terminologisk arbeid og gi tilgang til all norskspråkleg terminologi, samla på ein stad, til fri bruk for dei som måtte ha nytte av han. På same måte må ordbøker for bokmål og nynorsk vere fritt tilgjengelege for nedlasting og gjenbruk.

Språkteknologi som forstår det norske språkmangfaldet

Utvikling av maskinlæring og kunstig intelligens har gjort taleteknologien viktigare enn det ein såg for seg i *Mål og mening*. Dagleg samlar dei mobile einingane inn enorme mengder data, som i stadig større utstrekning blir gjorde tilgjengelege for tredjepartsutviklarar. Helseteknologien er berre eitt samfunnsområde der tale i aukande grad tar over for skrift. Nyttarett kan taleteknologien gi nye grupper tilgang til samfunnsdeltaking.

I Noreg har vi høg toleranse for variasjon i munnleg språkbruk, særleg for skilnader mellom dialekter, og det er eit viktig demokratisk prinsipp at alle har rett til å bruke sitt eige språk og si eiga dialekt. Det eksisterer heller ikkje noko (normert) standardtalemål for norsk, slik det er vanleg for mange andre språk. Ei av dei største språkpolitiske utfordringane i vår tid er derfor å sørge for gode rammevilkår og gode nok data til at det er mogleg å utvikle teknologi som tar høgde både for likestilling av skriftspråka nynorsk og bokmål og har stor talemålstoleranse.

Utvalet tilrår

- ei fornya satsing på språkdata som speglar norske talemål og skriftspråk
- ei evaluering av utviklinga av Språkbanken etter at Nasjonalbiblioteket overtok ansvaret for banken
- at ein særskild instans får ansvar for å koordinere og drive fram arbeidet med å samle inn ressursar til norske språkteknologiske produkt, basert på eit kontinuerlig strategi- og kartleggingsarbeid
- at krav til språkleg tilgang og kvalitet blir tatt inn i regelverket for offentlege innkjøp

«Nyttarett kan taleteknologien gi nye grupper tilgang til samfunnsdeltaking.»

Mediespråk i endring

Niåringen frå Ørsta sit med iPaden på fanget ein haustdag. Han syner fram kva program dei bruker i undervisninga på skolen. Få av dei er laga i Noreg, ingen av dei er på nynorsk. Er ikkje det like greit? Han lærer å manøvrere, lærer også å lese og skjønne raskt. I helgene likar han å sjå ein serie på Disney Channel. Den eldre søstera er helst på YouTube. Mora likar best seriar på Netflix, dyre og påkosta seriar ein ikkje har sjanse til å produsere som norsk allmenkringkastar. I augneblinken er drahjelpa EU. Det er EU som legg press på dei store globale mediegigantane som utholar inntektsmodellane for tradisjonelle medium i Noreg. EU er også i ferd med å sette ut i livet ei ny lov som krev at 30 prosent av innhaldet i strøymetenester skal vere produsert lokalt.³¹ Men skal niåringen, søstera og mora vere sikra norskspråkleg medieinnhald, trengst ein mediepolitikk som gjer norskspråklege medium i stand til å konkurrere mot internasjonale gigantar.

31 Business Insider (2018)

Bakgrunn

Medielandskapet i Noreg og verda er i rask endring, og dermed er dette eit av områda der det har hendt mest sidan stortingsmeldinga *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk* kom for ti år sidan.³² På under ti år har Facebook fått 3,4 millionar brukarar over 18 år i Noreg. I løpet av kort tid har det vore ein dramatisk nedgang i kor mange som ser på lineær-tv, særleg blant dei unge. På same tid har videotenesta YouTube blitt den kanalen der unge nordmenn bruker mest tid på å sjå levande bilete.³³ Ein av to husstandar i Noreg abonnerer på Netflix.³⁴ Snapchat og Instagram blir brukte dagleg av eit stort fleirtal av norske unge.³⁵ Kvart år kjem det nye mediekkanalar som endrar måten vi konsumerer media på.

Skiljet mellom nasjonale og internasjonale medium er i ferd med å viskast ut. Nasjonale aktørar må kjempe mot internasjonale gigantar i kampen om publikum si merksemd. Spreiinga av smarttelefonen er ein drivar i denne utviklinga, og blant ungdom og vaksne i Noreg har tett opp mot 100 prosent tilgang til ein telefon med internett.

Dette er ei utvikling som *Mål og mening* ikkje tar høgde for. I staden førespeglar stortingsmeldinga at nordmenn også framover i all hovudsak vil bruke nasjonale, norskspråklege medietenester (s. 138–139). I dag ser vi derimot at norske og internasjonale medium i stor grad konkurrerer om same publikum.

Utan ein medviten mediepolitikk som i alle samanhengar tar omsyn til stillinga til norsk språk, er det fare for at norsk kan miste den posisjonen språket har hatt på mediefeltet.

Det er uråd å seie sikkert korleis det norske medielandskapet vil sjå ut tjuve år fram i tid. Det er bakteppet for at regjeringa i 2015 sette ned Mediemangfaldsutvalet, som leverte utgreiinga si i 2017. Utvalet foreslår fleire statlege økonomiske insentiv for å sikre eit levande og stabilt mediemangfald i åra som kjem, fram til mediefeltet har konsolidert seg, og meir stabile inntektsmodellar har blitt etablerte.³⁶

Men utgreiinga til mediemangfaldsutvalet tar i liten grad omsyn til stoda for norsk språk. Den offentlege samtalen står sentralt i den

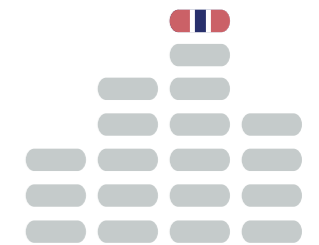
32 St.meld. nr. 35 (2007–2008)

33 Barn og medier 2018, s. 15

34 Forbrukerundersøkelsen 2018, s. 4

35 Tal frå Kantar Media, Medietrendar 2018, presenterte på Filmens hus i Oslo, januar 2018.

36 NOU 2017: 7, s. 10–12

«Det overordna språkpolitiske målet for kultur- og medie-sektoren er at det norskspråklege tilbodet skal vere så stort og ha så høg kvalitet at det kan hevde seg i konkurranse med det framand-språklege tilbodet.»

«Dersom dei nye aktørane i endå større grad styrker posisjonen sin i marknaden, bør ein vurdere å stille språklege krav til innhaldet.»

demokratiske infrastrukturen vår, og det er viktig at den femnar så breitt som mogleg. Sidan det norske språket definerer det offentlege ordskiftet, vil ei styrking av dei norskspråklege arenaene også vere ei styrking av den *offentlege samtalen* og demokratiet i Noreg. Dette må gjelde for både nynorsk og bokmål, samiske språk, dei nasjonale minoritetsspråka og norsk teiknspråk.

Ein mediepolitikk for framtida

Det overordna språkpolitiske målet for kultur- og mediesektoren er at det norskspråklege tilbodet skal vere så stort og ha så høg kvalitet at det kan hevde seg i konkurranse med det framandspråklege tilbodet. Det er òg eit uttalt mål at nynorsk og bokmål skal bli brukte i alle medium og på alle område innanfor kultursektoren.

Mediefeltet i Noreg er framleis prega av store aktørar som kvar dag skaper norskspråkleg innhald som speglar norsk kvardag og røyndom. Nordmenn konsumerer i stor grad nyheiter, litteratur, film og TV på

norsk. Det er derfor rett å seie at kulturpolitikken som rettar seg inn mot desse media, i stor grad har vore vellykka. På ein effektiv måte har ein utvikla verkemiddel som skaper grobotn for norskspråkleg innhald.

Dersom dei nye aktørane i endå større grad styrker posisjonen sin i marknaden, bør ein derfor vurdere å stille språklege krav til innhaldet.

Det er grunn til å tru at taleteknologi og bruk av personifiserte algoritmar i framtida i større grad vil prege korleis vi konsumerer medieinnhald. Automatisk omsetting mellom fleire språk blir stadig betre. Det viktige i denne samanhengen er å støtte opp under ei utvikling der det norske språkmangfaldet blir ivaretatt.

Unge møter mindre norsk

Dei store endringane i medievanar dei siste åra har vore aller størst blant barn og unge. Gutar bruker meir tid på speling enn det jenter gjer. Unge nordmenn føretrekker videotenesta YouTube når dei skal sjå levande bilete. Også her bruker gutar meir tid enn det jenter gjer. Ei anna viktig endring er framveksten av strøymetenester som Netflix og HBO. Norske barn bruker i dag meir tid på å sjå strøymt innhald og TV i opptak enn dei bruker på tradisjonell lineær-TV. Frå 2017 til 2018 har den daglege bruken av lineær-TV gått kraftig ned, samstundes som bruken av TV i opptak og strøyming veks.³⁷

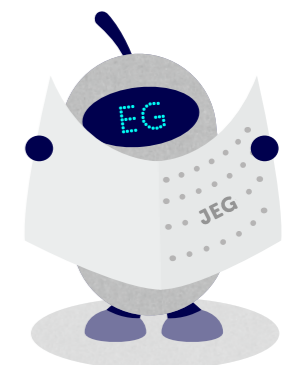
Barn møter mindre norsk på dei nye medieflatene enn i tradisjonelle mediekanalar. Norsk er dominerande når barn ser på TV-program (lineær, opptak og strøyming), men når dei ser korte videosnuttar på YouTube og liknande tenester, dominerer engelsk. Også i dataspel blir det brukt mykje engelsk. Om lag 40 prosent av norske barn ser korte videosnuttar dagleg, medan om lag 30 prosent bruker tid på speling dagleg.³⁸ Reknar ein inn nedgangen i lineær TV-sjåing, som har vore dominert av norskspråkleg innhald, ligg det derfor nær å konkludere med at barn samla sett blir eksponerte for mindre innhald på norsk enn tidlegare.

37 Mediebarn 2018, s. 25
38 Mediebarn 2018, s. 87

Avisene og NRK har vore og er viktige domene for nynorsken. Statusen til nynorsk er likevel skjør og råka av endringar i mediebruken. I dei største riksavisene i Noreg i dag er det svært lite nynorsk på redaksjonell plass, og i somme aviser er det uttalt politikk å ikkje tillate nynorsk i spaltene.

For å gjere det enklare å bruke nynorsk i media er Nynorsk pressekontor og nyheitsbyrået NTB i ferd med å utvikle ein robot som skal sette automatisk om frå bokmål til nynorsk. Målet er å kunne omsette enkle nyheitsmeldingar mykje raskare enn i dag. NTB og Nynorsk pressekontor sit på eit stort *korpus* med over 40 000 artiklar som finst på både nynorsk og bokmål, og det er desse artiklane som til saman er «læringsmaterialet» roboten treng for å skjønne kva som er god nynorsk.

Haugtrø (2018)

«Målet må vere mest mogleg fri tilgang til alt innhald frå nordiske allmennkringkastarar for alle i Norden.»

Det nordiske som motvekt

Eit av dei viktigaste kjenneteikna til dei internasjonale strøymetenestene er store innhaldskatalogar som er tilgjengelege for publikum når dei måtte ønske. TV-seriar har blitt det viktigaste produktet i desse nye medietenestene. Også for dei nasjonale aktørane som NRK og TV2 har TV-serien blitt eit viktig satsingsområde for å halde på publikum. Det er likevel vanskeleg for desse aktørane å konkurrere med dei internasjonale tenestene i volum.

For å møte konkurransen frå strøymetenestene har dei nordiske allmennkringkastarane gått saman og forplikta seg til å lage totalt tolv dramaseriar i året. Desse seriane skal vere tilgjengelege på

nett-tv i eitt år frå premieredato i alle dei nordiske landa.³⁹ Å gjere nordisk innhald tilgjengeleg over grensene er eit av satsingsområda til Nordisk ministerråd, som mellom anna har tatt til orde for å oppheve geoblokking mellom dei nordiske kringkastarane.⁴⁰ Målet må vere mest mogleg fri tilgang til alt innhald frå nordiske allmennkringkastarar for alle i Norden. Det vil derfor vere eit viktig språkpolitisk verkemiddel å løfte opp spørsmål om rettar i dei ulike landa. Erfaringa med TV-serien *Skam* synte at godt innhald treffer over grensene. Kjennskapen til norsk auka blant unge i nabolanda. For at det skulle skje, valde NRK å oppheve geoblokkinga for serien.

Meir nordisk samarbeid og medvit om fellesnordisk kultur er naudsynt for å skape eit attraktivt alternativ til det engelskspråklege innhaldet, og det er også ønskeleg frå ein språkpolitisk ståstad. I dag dubbar NRK mesteparten av innhald frå andre skandinaviske land retta mot små barn. Unntaket er innhald retta mot større barn. I Jeløyplattformen (2018) slår regjeringa Solberg fast at ein vil arbeide for at film og fjernsyn ikkje blir dubba, men teksta, når programmet er statleg finansiert eller støtta.⁴¹

Den skandinaviske språkforståinga er tufta på at ein møter andre skandinaviske språk i ulike samanhengar. Det bør derfor stillast krav om at alle nye, nordiske produksjonar skal vere tilgjengelege på originalspråket, slik at brukarane sjølve kan velje kva språk dei ønsker å få innhaldet på.

Utvalet tilrår

- at det alltid må takast omsyn til dei språkpolitiske måla når ein utviklar politiske verkemiddel på mediefeltet
- at det bør stillast krav til at alle skandinaviske program skal vere tilgjengelege på originalspråket for eit norsk publikum

39 Sommer (2017)

40 Geoblokking: det å hindre tilgang til nettinnehald på grunnlag av den geografiske plasseringa til brukaren.

41 Jeløyplattformen, s. 54

«Meir nordisk samarbeid og medvit om fellesnordisk kultur er naudsynt for å skape eit attraktivt alternativ til det engelskspråklege innhaldet.»

«Barn møter mindre norsk på dei nye medieflatene enn i tradisjonelle mediekanalane.»

Språk i skolen

Etter at universitet og høyskoler gradvis hadde gått over til engelsk som undervisningsspråk, fant en foreldregruppe i Kristiansand ut at de ville forsøke å påvirke kommunen til å gå over til engelsk allerede i barne- og ungdomsskolen. De ville gi barna sine et forsprang i et stadig mer presset utdannings- og arbeidsmarked. Dessuten mente de at stadig økende internasjonalisering gjør at norske barn sakker akterut tidlig. Kristiansand kommune gikk med på et prøvoforsøk. Det spredte seg raskt til skoler over hele landet. Elevene, som var godt vant til engelsk alt fra barnehagealder, syntes ikke at overgangen var så stor som man kunne ha fryktet. Tilbakemeldingene var gode også fra lærere, som ellers var glade for å slippe å undervise i både norsk og engelsk. I løpet av få år var pågangen til skolene så stor at Kunnskapsdepartementet så seg nødt til å legge om undervisningen til engelsk for alle norske grunnskoler for ikke å skape et A- og et B-lag av elever.

Utopi? Ja, for øyeblikket. Men Norges første grunnskoleklasser på engelsk er etablert. På Manglerud skole i Oslo får disse elevene all undervisning på engelsk.

Som prosjektleder Nina Wroldsen sa til NRK like etter åpningen: «Tida er inne for å tenke globalt. Verden blir mindre, og flere og flere har internasjonal bakgrunn. Dette tilbudet kommer til å dekke et behov som hittil ikke har blitt dekket.»

Hvilken plass har norsk i skolen i en mer global verden?

Bakgrunn

Stortingsmeldingen *Språk bygger broer* (2007–2008)⁴² fra Kunnskapsdepartementet kom parallelt med stortingsmeldingen *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk*⁴³ og behandler språkopplæringen i skolen. *Språk bygger broer* slår fast at norsk språk binder det norske samfunnet sammen, på tvers av sosiale, økonomiske, kulturelle og etniske skillelinjer. I norskopplæringen skal elevene lære å lese og skrive, og opplæringen skal også gi dem muligheten til å ta seg fram i et moderne informasjons- og kunnskapssamfunn. Gjennom norskopplæringen skal både elever med norsk som morsmål og elever som lærer norsk som en del av en to- eller flerspråklig kompetanse, bli aktive deltakere i det norske språksamfunnet (s. 30–31).

Stortingsmeldingen *Kultur for læring* (2003–2004) definerte begrepet «grunnleggende ferdigheter» som lesing, regning, å uttrykke seg muntlig og skriftlig og å bruke digitale verktøy. Kompetansemål som tidligere ble oppfattet som et særlig ansvar for norskfaget, nemlig skriving, lesing og muntlige ferdigheter, skulle inkluderes i alle fag.⁴⁴ Det vil si at disse ferdighetene systematisk skal øves på i alle fag gjennom hele grunnopplæringen. Alle lærere trenger derfor nødvendig språkkunnskap for å utøve denne delen av opplæringen.

Situasjonen i dag

De store samfunnstrendene merkes også i skolen. En av dem er økt innvandring, som har ført til at stadig flere elever har flerspråklig bakgrunn. Sju prosent av elevene i norsk skole får i dag særskilt norskopplæring fordi de har et annet morsmål enn norsk, og i Oslo får mer enn hver femte elev slik særskilt norskopplæring.⁴⁵ Den flerspråklige kompetansen disse elevene sitter på, blir likevel ikke alltid verdsatt og tematisert i skolen, og bare et mindretall av lærere har hatt undervisningsopplegg der det blir tatt opp hva det vil si å kunne flere språk.⁴⁶

Det foregår en digital revolusjon også i skolen. Digitale verktøy og læremiddel er på vei inn i undervisningen i full fart, og lesebrett har blitt et viktig verktøy for mange norske elever. Lovverket har derimot ikke fulgt den teknologiske utviklingen, og det finnes flere eksempler

⁴² St.meld. nr. 23 (2007–2008)

⁴³ St.meld. nr. 35 (2007–2008)

⁴⁴ St.meld. nr. 30 (2003–2004), s. 9

⁴⁵ Barn med minoritetsbakgrunn

⁴⁶ Pileberg (2016)

«Sju prosent av elevene i norsk skole får i dag særskilt norskopplæring fordi de har et annet morsmål enn norsk, og i Oslo får mer enn hver femte elev slik særskilt norskopplæring.»

«12,1 prosent av norske skoleelever hadde nynorsk som hovedmål i skoleåret 2017–2018.»

«For at elever i skolen skal få god skrivekompetanse, er det nødvendig med god opplæring som retter fokus både mot teksters innhold, funksjon og form.»

på at elever ikke får oppfylt de språklige rettighetene sine når undervisningen blir stadig mer digitalisert. Dette gjelder blant annet elever med nynorsk som hovedmål.⁴⁷

12,1 prosent av norske skoleelever hadde nynorsk som hovedmål (nynorskelever) i skoleåret 2017–2018. I skoleåret 2004–2005 hadde 14,2 prosent av elevene nynorsk som hovedmål. På disse åra har det absolutte tallet på nynorskelever gått ned med rundt 10 000 elever til om lag 76 000 elever i 2017–2018. Tendensen med nedgang i antall nynorskelever var tydelig også da dagens språkpolitikk ble utformet. Heller ikke etter dette har man lyktes i å nå det politiske målet om å styrke nynorsk og stabilisere antallet nynorskelever i skolen.

Det er satt i gang forsøk med engelsk som opplæringspråk fra første klasse i den norske offentlige skolen. Dette tilbudet gjelder i første

47 Myking (2018: 24–26)

omgang én skole i Oslo kommune. Det er første gang at grunnopplæringen i den offentlige skolen foregår på andre språk enn norsk og samisk.

Fram mot 2020 skal læreplanverket i skolen revideres⁴⁸, og målet er at antallet læringsmål skal reduseres. «Breddelæring» skal i stor grad vike for «dybdelæring», og «kjerneelementer» blir innført som et nytt begrep i læreplanene. En endring av læreplanene vil òg trolig få konsekvenser for vurderingsordningene i fagene. Utfallet av disse endringene vil være avgjørende for hvordan framtidens norskfag blir.

«Til tross for at læreplanen slår fast at elever med bokmål som hovedmål skal møte nynorsk fra andre klasse på barnetrinnet, er det grunn til å tro at det er store forskjeller mellom skoler i hvordan dette gjennomføres.»

Språklige basiskunnskaper

Norske elevers leseferdigheter blir regelmessig testet opp mot utenlandske elevers leseferdigheter.⁴⁹ De siste åra har det vært en jevn framgang i de norske elevenes ferdigheter, og i Norden er det bare finske elever som skårer bedre på lesing.⁵⁰ Det gjøres ikke komparative, internasjonale tester i skoleelevers skriveferdigheter, men i Norge ble det i en periode gjennomført skriveprøver på et utvalg skoler. Disse testene viste relativt store geografiske og kjønnsbetingete forskjeller i skrivekompetanse. Den siste skriveprøven ble gjennomført i 2016.⁵¹

For at elever i skolen skal få god skrivekompetanse, er det nødvendig med god opplæring som retter fokus både mot teksters innhold, funksjon og form. Grammatikk- og formverkskunnskap er definert som ett av seks kjerneelementer i de kommende læreplanene for norskfaget. I flere år har undervisning i grammatikk blitt nedtonet i skolen.⁵² For å sikre god norskopplæring for en stadig større gruppe av elever med annen morsmålsbakgrunn enn norsk vil det også være

48 Meld. St. 28 (2015–2016), s. 6–7

49 PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) blir gjennomført hvert femte år, sist i 2016.

50 Gabrielsen et al. (2017: 7)

51 Skar (2017)

52 Hertzberg (2014)

«Når lærerstudenter ikke får systematisk opplæring i både bokmål og nynorsk, blir det vanskelig å nå målet om at alle elever skal mestre begge målformer når de går ut av skolen.»

«Nynorsk og bokmål er i teorien likestilte, men i praksis har nynorsk vanskeligere livsvilkår.»

Opplæringsloven § 9-4 slår fast at læremiddel skal komme på bokmål og nynorsk til lik tid og lik pris. Formuleringen i loven omfatter trykte og digitale læremiddel og regulerer i praksis for få av de læringsressursene som er i bruk i dagens skole. Skoleeier skal avgjøre hva som faller inn under definisjonen, dersom det er tvil om noe er et «læremiddel» eller ikke. I praksis ser denne ordningen ut til ikke å gi elever med nynorsk som hovedmål tilstrekkelig tilfang av materiell på nynorsk.

vesentlig at framtidens lærere har kompetanse i å sammenligne ord og strukturer i forskjellige språk.

I denne sammenhengen vil vi også framheve betydningen av språklig kvalitet i lærebøkene. Lærebøker er strategisk viktige tekster for norsk språk, som når en svært stor del av befolkningen. Det er derfor svært viktig at disse tekstene holder et høyt språklig nivå.⁵³

Norsk i lærerutdanningen

Fra høsten 2017 er det innført femårige masterløp for alle som tar grunnskolelærerutdanning. Det er to ulike masterløp å velge mellom: grunnskolelærer 1–7 og grunnskolelærer 5–10. For det første programmet er det obligatorisk med 30 studiepoeng i norsk, mens det andre programmet ikke har noe slikt krav. Her kan norsk velges som fordypning. Det vil i praksis si at det utdannes mange lærere i dag som ikke har formell kompetanse i norsk.

53 Brøseth et al. (2018)

Som vi har sett, er lesing og skriving definert som basisferdigheter som skal læres i alle fag i skolen, ikke bare i norskfaget. Da må *alle* lærere ha god nok kompetanse i norsk språk. Slik lærerutdanningen er bygd opp i dag, mener vi at den i for liten grad sikrer at lærerne får denne kompetansen. Dette inkluderer selvsagt også nynorsk. Når lærerstudenter ikke får systematisk opplæring i både bokmål og nynorsk, blir det vanskelig å nå målet om at alle elever skal mestre begge målformer når de går ut av skolen. Særlig kritisk er dette for elever med nynorsk som hovedmål, som risikerer å få mangelfull undervisning på opplæringspråket sitt. For å motvirke språklige kompetanseshull blant lærerne og sørge for bedre samsvar mellom læringsmål og realiteten i lærerutdanningen må norsk være en del av all grunnskolelærerutdanning i Norge.

Særlige utfordringer for nynorsk

Nynorsk og bokmål har status som likeverdige målformer. De fungerer som egne språk, med selvstendig kultur og tradisjon. Likevel er det store ulikheter i faktisk bruk, og nynorsk er det mindre brukte språket av de to. Utfordringene for nynorsk i skolen er knyttet nettopp til dette: Nynorsk er et mindretallspråk, både i samfunnet og i skolen.

Nynorsk og bokmål er i teorien likestilte, men i praksis har nynorsk vanskeligere livsvilkår. Det er derfor nødvendig med positiv særbehandling av nynorsk, slik også *Mål og mening* la opp til gjennom «prinsippet nynorsk». Dette må få konsekvenser for opplæringen i nynorsk i skolen.

De ulike elevgruppene vil ha ulike opplæringsbehov for å kunne nå målet om å bli kompetente nynorskbrukere. Elever med nynorsk som hovedmål er omgitt av bokmål både i skolesammenheng og i omgivelsene sine ellers, og de har for få gode språklige nynorskforbilder. Elever med bokmål som hovedmål møter oftest svært lite nynorsk i hverdagen og starter den systematiske nynorskopplæringen sent i opplæringsløpet. Læringsressursene som er tilgjengelige på bokmål og nynorsk, skiller seg fra hverandre både i omfang og kvalitet, og ikke overraskende er det bokmålet som kommer best ut. Dette går ut over både nynorsken og elevene som har nynorsk som opplæringspråk.

Nynorsk som hovedmål

Hovedutfordringen for elever med nynorsk som hovedmål er tilgangen til eget språk. Mindre nynorsk enn bokmål i samfunnet generelt fører til at mange elever opplever nynorsk som vanskeligere og mindre prestisjefyllt enn bokmål. Selv om det å være nynorskbruker ikke nødvendigvis påkaller negative reaksjoner, framstår det som et markert språkvalg,

I Odda kommune har man lenge hatt en ordning der alle elever som har hatt nynorsk som hovedmål i barneskolen, også får alt læringsmateriell og all undervisning på nynorsk i egne grupper på ungdomsskolen.

Ordningen har eksistert siden 1914 og går under navnet *Odda-modellen*. Undersøkelser tyder på at jo tidligere elever med nynorsk som hovedmål kommer i blandete klasser med elever med bokmål som hovedmål, jo tidligere skjer målbytte fra nynorsk til bokmål. Ved skolene i Odda er dette derimot et marginalt fenomen.

På grunn av svak kommuneøkonomi har ordningen vært under press i Odda kommune de siste åra. Det er uheldig. Utvalget mener at *Odda-modellen* bør utvides til å gjelde alle elever med nynorsk som hovedmål, slik at de blir sikret læringsmateriell og undervisning på nynorsk i en gruppe med andre nynorskelever gjennom hele grunnsopplæringen.

Rygg Nøttveit (2014), PROBA samfunnsanalyse (2014: 31) og Noregs Mållag (2014)

De siste åra har flere skoler gjennomført forsøk med tidlig start med skriving på nynorsk. Dette har vært et satsingsområde for Nasjonalt senter for nynorsk i opplæringa, som har gitt støtte til flere slike forsøk. Forskerne Benthe Kolberg Jansson og Hilde Traavik fulgte noen av disse skoleklassene for å se hvordan tidlig nynorskstart påvirket elevenes skriveferdigheter. Resultatene deres viser at blant elevene de fulgte, var alle i stand til å skrive tekster på både bokmål og nynorsk. Kvaliteten på nynorsktekstene var heller ikke dårligere enn kvaliteten på bokmålstekstene.

Jansson og Traavik (2017)

som også diskutert i *Mål og mening*. Den massive bokmålsdominansen i samfunnet har blitt oppgitt som en viktig beveggrunn for elever som skifter hovedmål fra nynorsk til bokmål i løpet av skoletida.⁵⁴ Dette skjeve styrkeforholdet mellom bokmål og nynorsk utenfor skolen gjør at elever med nynorsk som hovedmål har behov for å møte desto mer nynorsk i skolen.

Opplæringsloven er utformet i en tid da hovedsakelig tradisjonelle læreverker ble brukt i undervisningen. Virkeligheten i skolen i dag er at elevene møter ulike læringsressurser fra mange ulike tilbydere, og mange er digitale. Store deler av tilfanget av læringsressurser og undervisningsmateriell som er i bruk, er bare tilgjengelig på bokmål.⁵⁵ Utvalget mener at Utdanningsdirektoratet og Kunnskapsdepartementet bør sikre strengere og tydeligere regler for språk i læringsressurser og oppfølgingen av disse, slik at elever med nynorsk som hovedmål faktisk får tilgang til nynorsk materiell som støtter språkopplæringen deres.

Opplæringsloven sier ingenting om hvilken målform elevene skal få undervisning eller prøver på. En konsekvens av det er at det særlig i språkblandete klasser kan bli undervist svært lite på nynorsk.⁵⁶ Stortinget har vedtatt å be regjeringen utrede om elever i ungdomsskolen skal ha rett til undervisning på hovedmålet sitt sammen med andre elever med samme hovedmål.⁵⁷

Nynorsk som sidemål

Et tilbakevendende synspunkt i den norske offentlige debatten er at undervisning i nynorsk som sidemål er krevende for lærerne og lite motiverende for elevene, og at slik undervisning ikke lykkes med å skape gode kunnskaper i nynorsk, men derimot bygger opp under motvilje mot målformen.⁵⁸ Det bidrar til at ordningen med obligatorisk sidemålsundervisning stadig er under press.

Mye av forklaringen på at sidemålsundervisning i nynorsk blir oppfattet som vanskelig, må tilskrives den ujevne fordelingen mellom målformene i samfunnet. Mange elever med nynorsk som sidemål møter nynorsk i liten grad utenfor norskfaget i skolen, og mange møter

54 PROBA samfunnsanalyse (2014: 4)

55 Myking (2018: 25)

56 *Med to målformer i klasserommet*. Foredrag i Hamar 1. oktober 2017 av Siri Vifladd, lærer ved Valdres vidaregåande skule, på seminar om nynorsk i skolen.

57 Stortinget (2016)

58 Krekling (2017)

nynorsk for alvor først etter mange års skolegang. Det er ikke et godt grunnlag for å nå målet om at alle elever i Norge skal mestre både nynorsk og bokmål. Til tross for at læreplanen slår fast at elever med bokmål som hovedmål skal møte nynorsk fra andre klasse på barnetrinnet, er det grunn til å tro at det er store forskjeller mellom skoler i hvordan dette gjennomføres. Ofte starter opplæringen i nynorsk sidemål så sent som på 9. årstrinn. Det gir elevene for kort tid til å kunne utvikle gode skriveferdigheter før de skal vurderes i skriftlig sidemål etter 10. årstrinn.

Den norske språksituasjonen skaper ulikt utgangspunkt og ulike forutsetninger for nynorsk- og bokmålelever. Denne erkjennelsen må ligge til grunn for språkpolitikken på skolefeltet. I større grad enn i dag må opplæringen tilpasses de to gruppene, for å sørge for at alle elever i Norge kan skrive både bokmål og nynorsk ved fullført skolegang.

«I stedet for vurdering i hovedmål og sidemål bør elevene vurderes i nynorsk og bokmål. Det vil tydeliggjøre hvilken kompetanse elevene faktisk har i de to målformene.»

Sidemålsordningen

Ordningen med obligatorisk sidemålsundervisning er med jevne mellomrom tema i den offentlige debatten. Diskusjonen tar så godt som alltid utgangspunkt i perspektivet til elevene som har nynorsk som sidemål, og de siste åra har debatten handlet om spørsmålet om egen karakter. Vurderingsordningen i norsk skal evalueres i forbindelse med læreplanfornyelsen fram mot 2020. Språkrådet har i tråd med offisiell språkpolitikk ved flere anledninger pekt på at endringer i læreplanen for norsk og den tilhørende sluttvurderingen i faget skal gjøres slik at nynorsk samlet sett kommer styrket ut av endringen.

Utvalget er åpent for at både underveis- og sluttvurderingen i norskfaget kan gjøres annerledes enn i dag. Sluttrapporten fra forsøk med halvårsvurdering med én eller to karakterer i norsk fra 2018 viser at lærere opplever at de får mer tid til å undervise, men at karakterer er en viktig motivasjonsfaktor for elevene.⁵⁹ Utvalget mener at en

59 Seland et al. (2018: 8–9)

«Utvalget er åpent for at både underveis- og sluttvurderingen i norskfaget kan gjøres annerledes enn i dag.»

«Også elever med andre morsmål enn norsk må få mulighet til opplæring og vurdering i både nynorsk og bokmål.»

endring av vurderingsformene i norsk må gjøres med mål om å styrke nynorskens posisjon i skolen og samfunnet, noe Stortinget har uttrykt flere ganger.⁶⁰ Det er også viktig at elevenes kompetanse i nynorsk og bokmål er synlig på vitnemålet gjennom egne karakterer i de to målformene.

Begrepsbruken *hovedmål* og *sidemål* virker i mange tilfeller tilsørende. Når målet er at alle elever skal mestre begge målformer, bør begrepsbruken gjenspeile dette. I stedet for vurdering i *hovedmål* og *sidemål* bør elevene vurderes i *nynorsk* og *bokmål*. Det vil tydeliggjøre hvilken kompetanse elevene faktisk har i de to målformene.

Også elever med andre morsmål enn norsk må få mulighet til opplæring og vurdering i både nynorsk og bokmål. Elever som er fritatt fra vurdering i sidemål, blir utelukket fra en fullstendig tilgang til norsk språk og dermed fra visse yrkesvalg. Med en stadig større andel elever med minoritetsspråklig bakgrunn vil dette kunne skape et uheldig skille i befolkningen.

Engelskspråklige tilbud i norsk skole

Undervisningsspråket i den offentlige skolen i Norge er tradisjonelt norsk eller samisk. Unntak har blitt gitt etter friskoleloven til «internasjonale skoler».⁶¹ Det har lenge vært internasjonale tilbud i offentlig regi på videregående nivå. Ganske nytt er et offentlig internasjonalt tilbud fra første klasse, som finnes på Manglerud skole i Oslo. Prosjektet er godkjent av Utdanningsdirektoratet som en fireårig prøveordning. For byrådet i Oslo var det et hovedargument å ha et

⁶⁰ St.meld. nr. 23 (2007–2008), s. 10 og St.meld. nr. 35 (2007–2008), s. 22
⁶¹ Kunnskapsdepartementet (2003)

engelskspråklig tilbud som var gratis og dermed tilgjengelig for flere.⁶² Språkrådet har på sin side uttrykt uro over «offentlige utdanningsløp som overlater undervisningen i norsk til hjemmene».⁶³

Fordi engelsk er et internasjonalt lingua franca bør alle elever i Norge tilegne seg gode engelskkunnskaper i løpet av skolegangen. Et høyt nivå i muntlig og skriftlig engelsk er viktig for å kunne være en aktiv borger i det internasjonale samfunnet. Gode engelskkunnskaper åpner muligheter for den enkelte, men det gagnar også samfunnet som helhet.

Samtidig må alle elever i Norge tilegne seg norsk språk. I rent engelskspråklige skoleløp tar man bort elevenes mulighet til å få opplæring i det samfunnsbærende språket i Norge. Det vil være svært uheldig om vi utdanner elevgrupper som har kunnskapshull i norsk språk. Engelskspråklig grunntidning strider mot hovedprinsippene i den språkpolitikken Stortinget har vedtatt, og slik utdanning må derfor ikke bli noe mer enn et unntaksfenomen. Norsk språks status som opplæringspråk i grunntidning bør derfor fastsettes i relevant lovverk.

Utvalget tilrår

- at norsk får lovfestet status som opplæringspråk i offentlig grunntidning, og at elever med norsk som opplæringspråk får rett til opplæring på og i norsk gjennom hele skoleløpet
- at alle elever med nynorsk som hovedmål får lovfestet rett til opplæring på og i nynorsk gjennom hele grunntidning
- at nynorsk må være mer synlig og tilgjengelig som bruksspråk for alle elever i skolen, blant annet ved at flere elever med bokmål som hovedmål får systematisk opplæring i nynorsk allerede fra barnetrinnet
- at alle som tar grunntidning i Norge må ha norsk som en del av utdanningen

⁶² Christiansen og Jonassen (2016)
⁶³ Wetås (2016)

«I rent engelskspråklige skoleløp tar man bort elevenes mulighet til å få opplæring i det samfunnsbærende språket i Norge.»

«Den norske språksituasjonen skaper ulikt utgangspunkt og ulike forutsetninger for nynorsk- og bokmålelever. Denne erkjennelsen må ligge til grunn for språkpolitikken på skolefeltet.»

Språkvalg i akademia

Han sitter midt i forelesningssalen på et norsk universitet og hører foreleseren legge fram dagens oppgaver på engelsk, ikke engang godt engelsk. Men all faglitteratur er på engelsk, alle fagtermer er det. Han vet han kommer til å skrive masteroppgaven sin på engelsk. På hans fagområde er det nesten ingen som skriver på norsk lenger. Han tenker: «Boka er på engelsk, alle uttrykk er på engelsk. Det er nesten enklere å ha forelesningene på engelsk, også.» Et problem er at han har begynt å falle av lasset når han skal oversette for seg selv for å forstå fagtermene foreleseren bruker. Likevel tror han at han blir mer allsidig og flinkere til å møte internasjonale utfordringer i jobbsammenheng. Men samtidig: Hvor sannsynlig er det at han kommer til å jobbe utenfor Norge? Og hvor mange av medstudentene vil gjøre det?

Internasjonalisering, svarer rektor når hen blir spurt om hvorfor kravet om norsk plutselig forsvant fra jobbutlysningene. Strengt tatt er det også mer praktisk.

Hvis all undervisning og all faglitteratur er på engelsk, kunne man ikke da like godt ha tatt utdanningen i utlandet? Eller er det noe ved det å studere ved en norsk institusjon som gir kvalitet og relevans for det norske samfunnet?

Bakgrunn

Stortingsmeldingen *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk* peker ut høyere utdanning og forskning som den strategisk viktigste samfunnssektoren når det gjelder å sikre norsk språks stilling som komplett og samfunnsbærende nasjonalspråk. Det blir også slått fast at dette er den sektoren der konkurransen fra engelsk kanskje er mest påtrengende.⁶⁴ *Mål og mening* understreker at norsk må kunne brukes til å utveksle og formidle spesialisert kunnskap dersom språket skal fungere som samfunnsbærende språk i framtida. Det vil si at det må finnes et velfungerende og utbygd norsk fagspråk på både bokmål og nynorsk (s. 100).

Helt siden opprettelsen av det første norske universitetet i Christiania i 1811 har høyere utdanning i Norge vært et flerspråklig domene. Men de siste åra har vi sett en utvikling i retning av mindre språklig mangfold i sektoren. Siden *Mål og mening* kom i 2009, har bruken av engelsk i høyere utdanning og forskning fortsatt å vokse. Det er en følge av politiske vedtak som slår fast at den norske universitets- og høyskolesektoren i økende grad skal internasjonaleseres. I stor grad har internasjonalesering i denne sammenhengen betydd mer bruk av engelsk på bekostning av norsk og andre språk. Det blir for eksempel produsert svært få master- og doktorgrader på andre språk enn engelsk og norsk. Samtidig har det blitt færre studenter som tar utdanning i tradisjonelt viktige fremmedspråk som fransk og tysk.⁶⁵

I 2002 forsvant bestemmelsen om at undervisningsspråket i høyere utdanning til vanlig skulle være norsk.⁶⁶ Man ønsket å åpne for mer internasjonalesering, blant annet gjennom undervisning på engelsk. Noen år senere kom stortingsmeldingen *Internasjonalisering av utdanning* (2008–2009), som også legger klare føringer for videre internasjonalesering av sektoren.⁶⁷

⁶⁴ St.meld. nr. 35 (2007–2008), s. 109

⁶⁵ Meld. St. 25 (2016–2017), s. 60–61

⁶⁶ Lov om universiteter og høyskoler av 12. mai 1995 inneholdt følgende paragraf: «Undervisningsspråket er til vanlig norsk.» (§ 2-7)

⁶⁷ St.meld. nr. 14 (2008–2009)

«Det er per i dag ingen særskilte insentiv som er rettet inn mot mer bruk av norsk ved universitet og høyskoler.»

«Blir ikke fagspråket videreutviklet i ett ledd, kan det få konsekvenser i resten av *det fagspråklige kretsløpet*.»

«Nynorsk er i en svært utsatt, for ikke å si marginalisert posisjon i norsk høyere utdanning i dag.»

«Vi har tydelig inntrykk av at de fleste institusjonene mangler systematisk opplæring i engelsk fagspråk, både for ansatte og studenter.»

Fokuset på internasjonalisering har ført til en økende uro for norsk *domenetap* innenfor denne sektoren. Et domenetap får vi når et språk blir trengt ut og erstattet av et annet som kommunikasjonsmiddel innenfor et bestemt samfunnsområde. For å unngå en slik utvikling i høyere utdanning har universitet og høyskoler siden 2010 hatt et lovpålagt ansvar for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk, nedfelt i universitets- og høyskoleloven.⁶⁸

Institusjonene har altså et ansvar for norsk fagspråk, men hvorvidt eller hvordan de oppfyller dette ansvaret, måles ikke. Det er per i dag heller ingen særskilte insentiv som er rettet inn mot mer bruk av norsk ved universitet og høyskoler. Derimot finnes det flere insentiv for økt internasjonalisering og økt bruk av engelsk. Det fører til en nedprioritering av arbeidet med norsk fagspråk til fordel for oppgaver som institusjonene faktisk blir målt på. Dette er også et av de områdene der språkpolitikken er skadelidende fordi den ikke er sektorovergripende, slik *Mål og mening* la opp til. Kunnskapsdepartementets vekt på internasjonalisering trumfer Kulturdepartementets krav om bruk av norsk språk.

68 Kunnskapsdepartementet (2005), § 1-7

Utdanningsmønstre og jobbvalg

Vi kan slå fast at bruken av engelsk er økende innenfor høyere utdanning i Norge. Men hva da med studentenes jobbperspektiv? I hvilken grad ser norske studenter for seg å jobbe andre steder enn i Norge når de er ferdig utdannet?

Ifølge *Kandidatundersøkelsen 2016* rettet mot studenter i bergensregionen er internasjonale karrieremuligheter for de fleste et lite viktig kriterium for jobbvalg: 33 prosent ser på det som svært lite viktig, 27 prosent som nokså lite viktig og kun 7 prosent som svært viktig.⁶⁹ Norges handelshøyskoles (NHH) arbeidsmarkedsundersøkelse fra 2017 viser da også at knapt 5 prosent av NHH-kandidatene ender opp med å arbeide utenlands, samtidig som 93 prosent av studentene oppgir å ha fått arbeid på det geografiske stedet de ønsket.⁷⁰ Det betyr at det overveldende flertallet velger å arbeide i Norge. Det betyr også at disse studentene etter all sannsynlighet vil trenge norsk fagspråkkompetanse i arbeidslivet.

Arbeidsmarkedets behov

Hva så med arbeidsmarkedets og arbeidsgivernes behov? Her blir det tydelig at mens utdanningspolitikken for universitet og høyskoler har gått i retning mer internasjonalisering og mer engelsk, etterspør arbeidsgivere på sin side masterkandidater med høy kompetanse i norsk.⁷¹ Dette viser også *NHOs kompetansebarometer 2018*: På spørsmål om hvor stor betydning språkkompetanse har for bedriften, trer norskkunnskaper fram som den viktigste kompetansen.⁷² Kompetanse i muntlig kommunikasjon på norsk er viktig for 82 prosent av bedriftene, men også skriftlig formidlingsevne på norsk skårer veldig høyt: 78 prosent av bedriftene sier dette er av stor betydning eller av en viss betydning. Ca. 50 prosent svarer at fremmedspråk er viktig, og da først og fremst engelsk, men også tysk trer fram som et viktig fremmedspråk med 13 prosent. Flere andre europeiske språk får også en betydelig skår, som polsk, spansk og fransk.

69 Høgestøl og Dahle (2016: 29)

70 NHH (2018)

71 Schwach og Elken (2018: 31–33)

72 Rørstad et al. (2018: 50)

Nederlandsk eller engelsk – ja takk, begge deler!

Engelskkompetansen i den nederlandske befolkningen er den høyeste i hele EU, og engelsk er de facto i ferd med å bli et andrespråk i Nederland. I lys av denne utviklingen har *Universiteit van Amsterdam* tatt et bevisst valg om å være et tospråklig universitet, noe som gjenspeiles i internasjonaliseringsstrategien deres. Den slår fast at «språkkompetanse i både nederlandsk og engelsk på akademisk nivå anses som en nøkkelkompetanse for at studentene skal kunne integreres og delta i samfunn og arbeidsliv». Dette utdypes ytterligere i underpunkter i strategien og gjennomføres i hele institusjonen. *Universiteit van Amsterdam* har mer enn 30 000 studenter og er et av de to store universitetene i Amsterdam.

University of Amsterdam (2017: 15) og European Commission (2012)

«Norge mangler et forskningsmiljø som arbeider systematisk med å skaffe fram kunnskap om forholdet mellom internasjonalisering og språkbruk i høyere utdanning.»

Det fagspråklige kretsløpet

Kunnskap hører ikke hjemme i bare én sektor, men blir forvaltet og brukt i store deler av samfunnet. Fagspråket følger kunnskapen. Bli ikke fagspråket videreutviklet i ett ledd, kan det få konsekvenser i resten av *det fagspråklige kretsløpet*. Et slikt brudd i kretsløpet kan skje ved språkbytte fra norsk til engelsk i en av samfunnssektorene. I denne sammenhengen er universitets- og høyskolesektoren særlig viktig. Her lærer studenter seg faget gjennom fagspråket, og de tar det med seg videre i arbeidslivet. Dessuten gir forskning opphav til ny kunnskap og dermed nye fagbegrep. Dersom undervisning og forskning innen et fagområde eller en disiplin skjer på engelsk i stedet for på norsk, blir det derfor vanskelig å vedlikeholde norsk fagspråk på det fagområdet i de andre samfunnssektorene.

Språkpolitisk tornerosesøvn

Kunnskapsdepartementet har slått fast at ansvaret for norsk fagspråk innebærer at norske universitet og høyskoler må utforme egne lokale språkstrategier. Språkstrategiene skal bygge på den språkpolitiske plattformen vedtatt av Universitets- og høyskolerådet, der prinsippet om *parallellspråklig* står sentralt.⁷³ Kort oppsummert handler dette prinsippet om å finne en balanse mellom norsk som nasjonalt fagspråk og engelsk som internasjonalt fagspråk.

En kartlegging gjennomført av Språkrådet våren 2018 viser at 14 av 20 institusjoner har en slik språkstrategi, i tråd med Universitets- og høyskolerådets plattform.⁷⁴ Men kartleggingen viser likevel at det finnes få tegn på at institusjonene gjør et aktivt arbeid for å røkte det norske fagspråket. Igjen blir det tydelig at oppgaver som ikke måles eller rapporteres, blir nedprioritert.

Mer engelsk på de fleste områder

Enkelt oppsummert blir norsk brukt i stadig mindre grad i høyere utdanning i Norge. Forskjellen i norskandelen mellom ulike fag er riktignok stor: Mens norsk knapt brukes i vitenskapelige publikasjoner innen realfag og teknologi, var andelen rundt 30 prosent i humaniora og i underkant av 25 prosent i samfunnsvitenskapelige fag per 2017. Også på disse områdene er norsk likevel mindre brukt enn tidligere, og det har vært en markant nedgang siden 2011.⁷⁵ På doktorgradsnivå er 90,8 prosent av avhandlingene skrevet på engelsk og 8,5 prosent på norsk (7,7 prosent bokmål og 0,9 prosent nynorsk), romanske språk utgjør 0,4 prosent og andre språk 0,3 prosent.⁷⁶ Når det gjelder pensum, er det store variasjoner mellom fagene, men norsk brukes i stor grad i de fleste fag.⁷⁷

Det er viktig å påpeke at når vi snakker om norsk i denne sammenhengen, er det i realiteten først og fremst bokmål som blir brukt. For eksempel blir bare 2 prosent av norske masteroppgaver skrevet på nynorsk. Det tilsvarende tallet for bokmål er 54 prosent. Nynorsk er altså i en svært utsatt, for ikke å si marginalisert posisjon i norsk høyere utdanning i dag.

73 UHR (2011)
 74 Dette tallet inkluderer ikke Samisk høyskole.
 75 Forskningsrådet (2018), kap. 6.2.6
 76 NIFU (2018)
 77 Gregersen (2014: 237–241)

Veiviser for gode språkvalg

For å hjelpe institusjonene med å finne en språklig balanse mellom engelsk og norsk har Språkrådet i samarbeid med Norges handelshøyskole og med utgangspunkt i rapportene fra Nordisk gruppe for parallellspråklig utarbeidet en mønsterpraksis for parallellspråkbruk i høyere utdanning. *Veiviser for språkvalg i universitets- og høyskolesektoren* gir konkrete råd om valg av språk både i undervisning, forskning, formidling og i administrativt arbeid og også tips om og eksempler på hvordan disse kan gjennomføres.

Høgskolen på Vestlandet er den første institusjonen i sektoren som har etablert språkstrategiske retningslinjer som følger anbefalingene i veiviseren. Veiviseren er et verktøy som bør tas i bruk i sektoren, helst i samarbeid med Universitets- og høyskolerådet for å sikre en koordinering ved flere institusjoner.

Det er flere andre indikatorer på at posisjonen til engelsk i akademia blir styrket på bekostning av norsk:

- Tallet på masteroppgaver skrevet på norsk har gått kraftig ned de siste tjue åra, til fordel for oppgaver skrevet på engelsk.⁷⁸
- Det samlede studietilbudet på engelsk øker.⁷⁹
- Stadig mer av undervisningen skjer på engelsk, spesielt på masternivå.
- Engelsk vinner terreng også i læremiddel og pensum.⁸⁰

78 Norskandelen har gått ned fra 83 prosent i 1986 til 56 prosent i 2016, mens engelskandelen har gått opp fra 9 prosent i 1986 til 43 prosent i 2016 (Schwach og Elken 2018: 22).

79 Engelskandelen har gått opp fra 8,9 prosent i 2007 til 19,6 prosent i 2016 (Schwach og Elken 2018: 19).

80 Språkrådet (2017: 37–40)

Språklig kvalitet i høyere utdanning?

Samtidig som bruken av engelsk i norsk akademia øker kraftig, vet vi lite om *hva slags* engelsk som blir brukt. Vi har tydelig inntrykk av at de fleste institusjonene mangler systematisk opplæring i engelsk fagspråk, både for ansatte og studenter. Samtidig nedprioriteres det norske fagspråket. I verste fall kan dette føre til en situasjon der studentene ikke har et fullgodt og fungerende fagspråk på verken engelsk eller norsk.

Også på andre områder er det grunn til å stille spørsmål ved den språklige kvalitetssikringen i høyere utdanning. Hvert år er det flere titalls studenter som ønsker nynorsk eksamen, som ikke får oppfylt sine språklige rettigheter. En undersøkelse av eksamener ved Universitetet i Oslo viste også at oppgavene på nynorsk inneholdt mange språklige feil, og at det ikke fantes et system for å kvalitetssikre språket i eksamensoppgaver på nynorsk.⁸¹

Norge mangler et forskningsmiljø som arbeider systematisk med å skaffe fram kunnskap om forholdet mellom internasjonalisering og språkbruk i høyere utdanning. Til sammenlikning skjer slik forskning i Danmark blant annet i regi av *Center for Internationalisering og Parallelsproglighet* ved Københavns Universitet (CIP). Et tilsvarende fagmiljø i Norge vil være viktig for å få mer kunnskap om hva som skjer med språkutviklingen etter hvert som internasjonaliseringen i sektoren tar form. Et slikt fagmiljø kan også bidra til økt oppmerksomhet rundt språklig kvalitet både på norsk (bokmål og nynorsk) og engelsk.

Utvalget tilrår

- at det må utvikles overordnede, effektive incentiver og ressurser for å støtte opp under bruken av norsk fagspråk i UH-sektoren
- at institusjonene må måles på i hvilken grad de oppfyller det lovfestede ansvaret for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk
- at institusjonene må definere hvilken språkkompetanse studentene trenger på norsk og engelsk, både ut fra behovet i studiene, men også ut fra samfunnets behov

81 Thingnes (2015: 133)

«Enkelt oppsummert blir norsk brukt i stadig mindre grad i høyere utdanning i Norge.»

Det fleirspråklege Noreg

Asria er på fireårskontroll hos helsesøster med sonen Yusef. Dei har snakka om ferdigheitene hans, og om han er på nivå med andre fireåringar. Så seier helsesøster: «Eg håper de snakkar norsk med guten heime.» Det må Asria svare nei til. Dei snakkar somali heime, av og til arabisk. Yusef har lært seg godt norsk i barnehagen, men helsesøster meiner det kan vere skadeleg for norskopplæringa om han høyrer for mykje somali heime. Asria er skamfull. Sjølv snakkar ho ganske godt engelsk, ho snakkar somali og har også franskkunnskapar. Men norsk synest ho er vanskeleg.

Haldninga Asria og Yusef møter hos helsesøster denne dagen, er den same som kvenar, samar, døve og høyrselshemma har blitt møtte med tidlegare. Er vi i ferd med å gjenta ein politikk som vi veit har skapt store vanskar for folk? Er det verkeleg skadeleg for Yusef å ikkje nytte norsk heime? Nei, ifølge forskinga.⁸² Tvert imot. Kvifor blir då slike haldningar reproduserte som politikk?

82 Ryen og Simonsen (2015)

Bakgrunn

Stortingsmeldinga *Mål og meining*. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk understrekar at ein ny norsk språkpolitikk må ta omsyn til at det i Noreg blir brukt mange andre språk enn norsk.⁸³ Meldinga varsla derfor ei utviding av Språkrådets arbeidsområde til også å omfatte dei nasjonale minoritetsspråka og norsk teiknspråk, i tillegg til det språklege mangfaldet i Noreg generelt, for å få eit meir heilskapleg perspektiv på språk og samfunn.

Det tradisjonelle språkmangfaldet i Noreg inkluderer samiske språk, norsk teiknspråk, kvensk, romani og romanes. Samiske språk har status som urfolksspråk, og Sametinget har eit særskilt ansvar for desse språka, medan Språkrådet har eit særskilt ansvar for norsk teiknspråk og dei nasjonale minoritetsspråka kvensk, romani og romanes. *Mål og meining* varsla ei lovfesting av statusen til norsk teiknspråk, men ei slik lovfesting er framleis ikkje på plass, ti år etter. *Mål og meining* slår òg fast at Språkrådet skal ha i oppgåve å gi nordmenn med minoritetsspråkleg bakgrunn informasjon om språka deira.

Situasjonen i dag

Sjølv om eit fleirspråkleg samfunn ikkje er noko nytt i Noreg, har det språklege mangfaldet auka dei seinare åra. Dette har skjedd i takt med at mobiliteten både over landegrensene og innetter i Noreg har auka. I dag blir ei rekke både gamle og nye minoritetsspråk brukte, norske dialekter er i bruk på alle samfunnsarenaer, og engelsk blir stadig meir nytta, særleg i akademia og i delar av næringslivet. Norsk, med sine to jamstilte målformer, bokmål og nynorsk, er nasjonalspråk, medan samisk er urfolksspråk og står i ei særstilling ved å vere eit likestilt språk ved sida av norsk innanfor forvaltningsområdet for samiske språk. I tillegg finn vi norsk teiknspråk og dei nasjonale minoritetsspråka kvensk, romani og romanes, som har lange tradisjonar i Noreg. Framleis er desse språka under sterkt press og er i liten grad dokumenterte. I tillegg finst det truleg 200–300 minoritetsspråk, såkalla nye innvandrarspråk, i bruk i Noreg, men dette finst det ingen sikker statistikk på.

Sidan samiske språk er Sametingets arbeidsområde, går vi ikkje nærare inn på status og tiltak for dei samiske språka i denne rapporten.

83 St.meld. nr. 35 (2007–2008), s. 213

«Språka til dei nasjonale minoritetane er ein viktig del av den språklege kulturarven i landet.»

Den gamle fleirspråklegheita

Noreg har eit særleg ansvar for dei samiske språka og dei nasjonale minoritetsspråka kvensk, romani og romanes.⁸⁴ Språka til dei nasjonale minoritetane er ein viktig del av den språklege kulturarven i landet. I 1993 ratifiserte Noreg den europeiske pakta for regions- og minoritetsspråk for dei nasjonale minoritetsspråka i Noreg og for urfolksspråket samisk. Gjennom pakta forplikta Noreg seg til å fremme og verne dei nasjonale minoritetsspråka, utvikle læremiddel, styrke opplæring og fremme forskning på dei. Norsk teiknspråk er ikkje omfatta av eit konkret folkerettsleg vern gjennom konvensjonar som Noreg har slutta seg til, men er eit sjølvstendig språk med lange tradisjonar i Noreg.

Språkpolitikken overfor dei nasjonale minoritetane handlar ikkje berre om å verne og utvikle språka, men også om å gi språka tilbake til generasjonar som har mista tilgangen til dei gjennom statleg politikk. Det er svært viktig at språka blir brukte og er synlege i ulike samanhengar, både i media og i utdanningssystemet.

Kvensk

Det kvenske språket er eit av dei nasjonale minoritetsspråka i Noreg og høyrer til den finsk-ugriske språkfamilien. Etter ein lang periode med assimileringpolitikk er det kvenske språket i dag svært trua. I stortingsmeldinga *Mål og mening* (s. 224) er statusen for kvensk språk skildra slik: «Kvensk språk er i dag i ein svært utsett situasjon. Det er få aktive talarar att, og dei fleste av desse er middelaldrande og eldre menneske. Det er få språkbrukarar under 40 år.» I dag, meir enn ti år etter, er denne skildringa framleis korrekt, men på ti år har mange språkbrukarar gått bort, og truleg har få nye komme til.

Samstundes gir språkleg revitalisering både på individplan og på samfunnsplan håp om eit levande språk også i framtida. Kvensk har, saman med dei andre nasjonale minoritetsspråka, komme inn som ein integrert del av den heilskaplege språkpolitikken i Noreg, og standardiseringa av kvensk skriftspråk er i det store og heile på plass. Særleg viktig har Eira Söderholms kvenske grammatikk *Kainun kielen gramatiikki* (2014) / *Kvensk grammatikk* (2017) vore som grunnlag for eit skriftspråk.⁸⁵ Det er blitt laga ei kvensk nettdobok av Kvensk institutt – Kainun institutti i samarbeid med Universitetet i Tromsø – Noregs arktiske universitet, men det finst enno ikkje eit fullverdig ordbokverk

⁸⁴ Europeisk pakt om regions- eller minoritetsspråk

⁸⁵ Söderholm (2014)

for kvensk.⁸⁶ Stadnamnlova sikrar at kvenske stadnamn blir tatt vare på som språklege kulturminne, og opplæringslova gir elevar med kvensk eller norsk-finsk bakgrunn rett til opplæring i finsk eller kvensk som andrespråk. I 2017 la Kommunal- og moderniseringsdepartementet fram *Målrettet plan 2017–2021. Videre innsats for kvensk språk*. Planen har tiltak innan barnehage og skole, forskning, kvensk språk og kultur og kvensk språk i det offentlege rommet.

I realiteten er det ofte slik at kompetansen til læraren avgjer om det blir undervist i finsk eller kvensk. Det er sentralt for framtida til det kvenske språket at det finst lærarar som kan undervise i og på kvensk. Frå 2019 vil det vere mogleg å ta lærarutdanning i kvensk ved Universitetet i Tromsø – Noregs arktiske universitet. Og allereie no kan ein studere kvensk som årsstudium eller på bachelor- og masternivå.

Omfanget av kvensk-språklege medium er svært avgrensa. *Mål og mening* (s. 227) peikte på behovet for at den kvenske avisa *Ruijan Kaiku* burde vere vekeavis, men avisa kjem framleis ut med berre ti utgåver i året. I radio og fjernsyn er språket så godt som fråverande. NRK har lagt om den kvenske satsinga si frå radio til internett med plattformen NRK Kveeni der éin journalist jobbar heiltid. Tilbodet på kvensk språk hos NRK er likevel marginalt.

Opplæringslova § 2-7 inneheld i dag ein rett for «elevar med kvensk-finsk bakgrunn» ved grunnskolar i Troms og Finnmark til å få opplæring i «finsk» når minst tre elevar i den same kommunen krev det. Dette fører til at elevar i andre delar av landet og i vidaregåande skole ikkje får opplæring i kvensk. Det går fram av læreplanen i finsk som andrespråk at opplæringa kan vere i anten kvensk eller finsk (dvs. riksfinsk). Dei siste åra har det vore ein jamn nedgang i talet på elevar med finsk som andrespråk i grunnskolen. Ein rapport frå forskingsinstituttet NORUT, attgitt i Kommunal- og moderniseringsdepartementet sin rapport om regions- og minoritetsspråk i Noreg frå 2017⁸⁷, peiker på tre hovudgrunnar til denne nedgangen:

1. Det er mangelfull informasjon om rettar og tilbod for elevar og mangelfull kompetanseheving blant lærarar.
2. Timane til undervisning i finsk må ofte takast frå andre fag, og mange skolar slit med å finne gode løysingar på å gi eit tilbod i finsk som andrespråk.
3. Kvensk er berre i liten grad eit levande språk i lokalsamfunna, og få elevar og føresette viser interesse for å velje finsk som andrespråk.

⁸⁶ Nettdigisanat

⁸⁷ KMD (2017: 5)

«Det verserer mange mytar og feilaktige førestillingar om fleirspråklegheit.»

Kvensk versjon av
tekstdelen om kvensk språk:
→

Kvääni

Kväänin kieli on yksi kansallinen minuriteettikieli Norjassa ja se kuuluu suomalais-ugrilaisheen kieliperheeseen. Kväänin kielestä on tullu pitkän assimileerinkipolitikkiperiudin jälkhiin uhattu kieli. Isontingan mellingissä *Mål og mening* (s. 224) muistelhaan kväänin kielen statuksesta näin: «Kväänin kieli on tääpäniä kovin huonossa tilassa. Kielelä on tyhä muutamppii aktiivissii puhhuujii ja niistäki monet on keski-ikäiset eli sitä vanhemat. Se löyttyy tyhä harvat alle 40-vuotiset kielenpittääjät.» Tämä muistelus on tosi nyt kymmenen vuojen jälkhiinki, ja vielä näitten kymmenen vuojen aikana on moni kielenpittääjä menny pois, ja luultavasti harvempi on tullu sijhaan.

Samhaan aikaan antaa kielen elästyttäminen niin persooniin ja samfynnin tasala toivoo ette kväänin kieli on elläävä kans tulle- evaisuudessa. Kväänin kielestä, niinko muistaki kansalisista minuriteetti-kielistä, on tullu osa yhtä kielipolitikkii Norjassa, ja kväänin kirjakielen standardiseerinki on enniimitten jo tehty. Erilikkaisesti tärkeä perusta kirjakielele on ollu Eira Söderholmin kväänin grammatikki *Kainun kielen grammatikki* (2014) / *Kvensk grammatikk* (2017).⁸⁸ Kainun institutti yhdessä Tromssan universiteetin – Norjan arktisen universiteetin kans on laittanu kväänin nettisanakirjan, mutta kväänin kielelä ei ole vielä täyelistä sanakirjaa.⁸⁹ Paikannimilaki turvaa ette kväänin paikannimistä otethaan vaarin kielelisinä kulttuurimuistoina, ja opetuslaki antaa kväänin ja norjansuomalaisille oppiijoile oikeuen oppiit suomen eli kväänin toisena kielenä. Komunaali- ja uuistusdepartementti antoi ulos

88 Söderholm (2014)
89 Nettidigisanat

vuona 2017 plaanan *Suuntaplaana 2017–2021 – jatkosatsaus kväänin kielheen*. Plaanassa on toimet lastentarhaan, koulun, tutkimuksen ja kväänin kielen ja kulttuurin ympäri, mutta kans toimet kväänin kielele viralisissa paikoissa.

Toelisuudessa se on ushein opettaajan kompetanssi mikä määrää opetethaanko suomen eli kväänin kieltä kouluissa. Sen tähän on tähelistä kväänin kielen tullevaisuuelle ette löythyään opettaajii kukka saatethaan opettaat kväänin kieltä ja kväänin kielelä. Vuosta 2019 etheenkäsin on maholinen ottaat kväänin kielen opettaajan koulutuksen Tromssan universiteetissa – Norjan arktisessa universiteetissa. Jo nyt on maholinen studeerata vuosioopinot bachelori- eli maisteritasala.

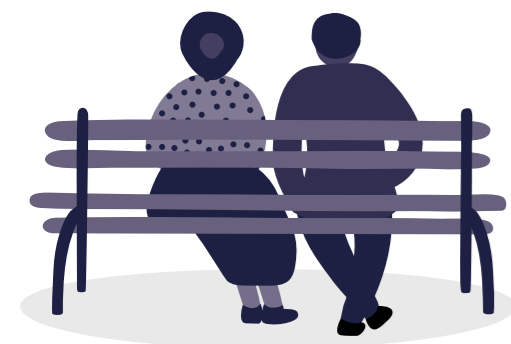
Kvääninkielinen meedia on kovin rajalinen. *Mål og mening* (s. 227) näytti tarpheen sille ette kväänin aviisi Ruijan Kaiku häytytis olla viikko-aviisi, mutta aviisi tullee ulos aina tyhä kymmenen kerttaa vuoessa. Radiosta ja tv:stä on kieli pysyny poissa. NRK on laittanu heän kväänhiin satsaamisen radiosta internetthiin *NRK Kveeni* plattformhiin. Sen kans työtellee yksi kokoaikainen journalisti. NRKn kvääninkielinen tarjous on kuiten marginaalinen.

Opetuslaki § 2-7 antaa tääpäniä oikeuen «suomen» opetuksheen «kvääni-suomitaustaisille oppiijoile» Tromsan ja Finnmarkun peruskouluissa ko vähhiin kolme oppiijaa samasta komuunista vaatii sen. Tämä viepi siihen ette oppiijaa muuala maassa ja jatkokouluissa ei saaha kväänin opetusta. Suomi toisena kielenä oppiiplaanassa seissoo ette opetus saatethaan anttaat kväänin eli suomen (riikinsuomen) kielissä. Viimi vuosina on suomi toisena kielenä oppiijoitten luku peruskouluissa menny alakäsin. Tutkimusinstitututti NORUTin raportti, johon Komunaali- ja uuistusdepartementin raportti vuoelta 2017⁹⁰ regiunaali- ja minuriteettikielistä Norjassa viittaa, näyttää kolme pääsyytä tälle alasmenole:

1. Vailuuva tieto oikeudesta ja tarjouksesta oppiijoile ja vailuuva kompetanssin anttaaminen opettaajiile.
2. Suomen kielen opetustiimat häythyään ussein ottaat toisista faakiista, ja monet koulut häythyään raattaat ette het löyettäis maholisuen anttaat hyvän suomi toisena kielenä tarjouksen.
3. Kvääni on niin vähän elläävä kieli lokaaliissa miljöissä, ette tyhä harvat oppijat ja vanhiimet näythyään intressii siihen ette valithaan suomen toisena kielenä.

90 KMD (2017: 5)

«Vailuuva tieto oikeudesta ja tarjouksesta oppiijoile ja vailuuva kompetanssin anttaaminen opettaajiile.»

«Samanlikna med dei andre nasjonale minoritetsspråka står romaner sterkt hos minoriteten sjølv.»

Romani

Romani er språket til taterane/romanifolket. Ord og uttrykk på romani er oftast blanda inn i norsk språk, og dei er på den måten uttrykk for gruppeidentitet. Romani blir rekna som andrespråket til taterane/romanifolket i Noreg, medan norsk er førstespråket.⁹¹

Romani er i nokon grad dokumentert, til dømes finst det ei elektronisk ordbok der ein kan søke mellom romani og norsk og romani og engelsk.⁹² Bevaring og vidareutvikling av romani står heilt sentralt i arbeidet til fleire av tater-/romaniorganisasjonane. I løpet av dei seinare åra kan vi spore ein begynnande revitaliseringsprosess for romani.⁹³

«Ei viktig oppgåve for å auke medvitnet om romani er å spreie kunnskap om språket og statusen til romani som tradisjonelt minoritetsspråk i Noreg.»

Taterane har vore utsette for ein hard assimileringssprosess, som har bidratt til å avgrense og svekke bruken av språket. I 2016 kom ei norsk offentleg utgreiing om norsk politikk overfor taterane/romanifolket. Utgreiinga tilrår at norske styresmakter bør vurdere tiltak på fleire område for å oppnå rettferd og forsoning, noko som òg heng saman med statusen til romani.

Ei viktig oppgåve for å auke medvitnet om romani er å spreie kunnskap om språket og statusen til romani som tradisjonelt minoritetsspråk i Noreg.

Romanes

Romanes er språket til folkegruppa rom (sigøyningar). Samanlikna med dei andre nasjonale minoritetsspråka står romaner sterkt hos minoriteten sjølv: Vi ser at mange rombarn kan snakke berre romaner når dei startar på skolen. Det finst såleis eit solid språkleg fundament å bygge på i arbeidet med å verne og fremme romaner i Noreg. Som dei andre nasjonale minoritetsspråka i Noreg har romaner først og fremst

91 Theil (2018)

92 Norsk romani ordbok

93 NOU (2015)

vore brukt som munnleg språk, men i nyare tid ser vi ein aukande bruk av språket i sosiale medium, og det har også blitt publisert bøker og tekstar på romaner.

På same måte som for romani er det behov for å gjere statusen til romaner som tradisjonelt minoritetsspråk betre kjent i Noreg.

Norsk teiknspråk

Norsk teiknspråk er i dag førstespråk for ca. 5000 døve og har til saman ca. 16 000 brukarar.⁹⁴ Det er eit fullverdig språk med eigen grammatikk og er på ingen måte ei etterlikning av norsk språk med teikn. Språket er ikkje omfatta av eit konkret folkerettsleg vern gjennom konvensjonar som Noreg har slutta seg til, men har lange tradisjonar i Noreg. Norsk teiknspråk er eit språk under press. Ei lovfesting som gjer den sjølvstendige statusen til norsk teiknspråk tydeleg, slik *Mål og mening* varsla, vil vere svært viktig for å sikre statusen til språket.

«Eigne klassar og undervisningsgrupper for høyrshemma har blitt framheva som ein fordel for innlæring av førstespråket og for å sikre høyrshemma ein trygg sosial fellesskap.»

Opplæringslova slår fast at teiknspråklege høyrshemma barn har rett til opplæring i og på teiknspråk. I dette lovverket er det ein konflikt mellom to viktige prinsipp: Det eine er at barn har rett til å vekse opp i familien sin og kunne gå på nærskolen, og det andre er retten til utvunge å kunne utvikle og bruke eit førstespråk. Dei siste åra har ein lagt meir vekt på det første prinsippet. Sidan *Mål og mening* kom, er alle dei statlege døveskolane lagde ned. I dag finst det til saman seks kommunale teiknspråklege skolar eller skoleavdelingar i Noreg, men det er store område i landet der det ikkje finst slike skolar.

Eigne klassar og undervisningsgrupper for høyrshemma har blitt framheva som ein fordel for innlæring av førstespråket og for å sikre høyrshemma ein trygg sosial fellesskap. Forskinga viser at skolar og barnehagar i Norden i liten grad lykkast med å inkludere høyrshemma når dei blir sette i same undervisningsgruppe som høyrande. I slike grupper oppnår høyrshemma barn dårlegare resultat enn

94 Raanes (2018: 513)

«Sjølv om rettane til teiknspråk er nedfelte i lova, er det vanskeleg å få dei oppfylte.»

jamaldra høyrande, dei er meir einsame, og dei slit med å føle seg inkluderte i fellesskapen av jamaldra. Det er heller ingenting som tyder på at høyrselshemma blir tatt med på råd når utdanningsopplegget deira blir utforma.⁹⁵

Sjølv om rettane til teiknspråk er nedfelte i lova, er det vanskeleg å få dei oppfylte. For det første blir det i dag gjort ei fagleg vurdering av om ein elev skal få oppfylt retten til opplæring i eller på teiknspråk. Barn og føresette er då avhengige av medverknad frå helse- og skolestyresmaktene, og i praksis kan denne faglege vurderinga stå i vegen for tilgangen til norsk teiknspråk for dei som ønsker det. For det andre er det mangel på lærarar med god nok kompetanse i teiknspråk. Svært få lærarar har teiknspråk som førstespråk. Det er derfor behov for eit betre lærarutdanningstilbod i og på teiknspråk. For det tredje er arenaene der barn kan møte teiknspråk på dagleg basis, svært sårbare. Statped har hatt eit tilbod der teiknspråklege elevar kan få eit opplæringsopphald på inntil 12 veker i eit teiknspråkleg miljø saman

95 Kermit (2018: 57)

med andre høyrselshemma, men ein ekstern rapport har foreslått å vurdere ei endring av dette tilbodet.⁹⁶

Teiknspråklege høyrselshemma er både ein språkleg minoritet og menneske med nedsett funksjonsevne. Dei siste åra har mange døve barn fått noko høyrsel tilbake gjennom cochleaimplantat (CI). Det er likevel problematisk dersom dette automatisk svekker tilgangen til opplæring i og på norsk teiknspråk. Norsk teiknspråk er eit sjølvstendig språk og ikkje eit spesialpedagogisk, behovsprøvd hjelpemiddel.

«I dei samanhengane der fleirspråklegheit blir framstilt som noko uønskt, handlar det så godt som alltid om språka til menneske som har komme til Noreg som arbeidsinnvandrarar eller flyktningar.»

Den nye fleirspråklegheita

Ein stor del av den norske befolkninga møter og bruker fleire språk jamleg. Utvalet meiner at fleirspråklegheit i større grad må sjåast som og verdsettast som ein ressurs, både for den enkelte og for samfunnet som heilskap.

Engelsk er nærast å rekne som eit internasjonalt fellesspråk, eit lingua franca, og kunnskapar i engelsk er viktige for den norske befolkninga for mange formål. Engelsk er også i ferd med å utvikle seg til eit de facto andrespråk i Noreg, og ein stor del av befolkninga har svært god kunnskap i engelsk.⁹⁷ På same tid melder arbeidslivet om at dei har udekte kompetansebehov for andre framandspråk enn engelsk.⁹⁸ Likevel er engelsk det dominerande framandspråket i academia, der andre framandspråk blir brukte i svært liten grad.

Tal frå Statistisk sentralbyrå viser at over 17 prosent av folkesetnaden i Noreg har innvandrarakgrunn. Innvandarane i Noreg kjem frå 221 ulike land eller sjølvstendige område – og med seg har dei ei lang rekke ulike språk.⁹⁹ Sett ut frå kvar innvandarane kjem frå, er polsk, litauisk,

96 Agenda Kaupang (2017)
97 English Proficiency Index
98 Rørstad et al. (2018: 53–56)
99 SSB (2018b)

«Norsk teiknspråk er eit sjølvstendig språk og ikkje eit spesialpedagogisk, behovsprøvd hjelpemiddel.»

somali, tigrinja og arabisk nokre av dei største nyare minoritetsspråka i Noreg i dag.

Det verserer mange mytar og feilaktige førestillingar om fleirspråklegheit.¹⁰⁰ Sjølv om desse mytane ikkje har støtte i forskinga, kan dei likevel få stor innverknad på dei haldningane vi finn i samfunnet til dei fleirspråklege, og korleis dei blir handsama. Dette gjeld til dømes dei pedagogiske strategiane som blir valde i barnehage og skole, og språkvala i familien og hos den enkelte. Foreldre kan til dømes velje å la vere å formidle morsmålet vidare til barna sine. Dei kan vere redde for at det skal vere forvirrande og hindre ei god språkutvikling, eller at minoritetsspråket er ei ulempe for framtida til barna. Å ha gode norsk-kunnskapar er sjølv sagt heilt sentralt for å klare seg godt i det norske samfunnet. Men i staden for å be foreldre med innvandrarbakgrunn om å slutte å bruke morsmålet sitt, bør ein heller oppmunde dei om å sørge for at barna også blir eksponerte for norsk i tidleg alder, i tillegg til å vidareutvikle morsmålet.

100 Røyneland (2016)

I dei samanhengane der fleirspråklegheit blir framstilt som noko uønskt, handlar det så godt som alltid om språka til menneske som har komme til Noreg som arbeidsinnvandrarak eller flyktningar. Mange menneske med slik bakgrunn opplever at språka deira blir ignorerte eller gjorde til eit problem av majoritetssamfunnet. Samtidig blir fleirspråklegheit sjeldan omtalt som uønskt eller problematisk når det er språk som engelsk, tysk eller fransk som er førstespråket. Det er openbert stor forskjell på å vere fleirspråkleg fordi du har komme til Noreg som diplomatbarn frå Tyskland, og å vere fleirspråkleg fordi foreldra dine har flykta frå Somalia til Noreg. Det teiknar seg eit språkleg hierarki, som i stor grad knyter den sosioøkonomiske statusen og den kulturelle bakgrunnen til folk opp mot språket deira. På denne rangstigen finn vi språka til somme ikkje-europeiske innvandrar-grupper heilt nedst.

Det er i denne samanhengen naturleg og ønskeleg at Språkrådet i større grad enn i dag får ansvar for og bruker ressursar på formidling av kunnskap om fleirspråklegheit. På denne måten kan ein sameine arbeidet med den «gamle» (teiknspråk og nasjonale minoritetsspråk) og den «nye» (nye innvandrarspråk) fleirspråklegheita. Slik kan ein hindre at mytar og feilinformasjon om fleirspråklegheit får sterkare rotfeste i samfunnet, og ein kan skape forståing om kva fleirspråklegheit er, og korleis ho verkar i samfunnet.

Utvalet tilrår

- at det må fastsetast i den varsla språklova at staten har eit ansvar for å verne og fremme dei nasjonale minoritetsspråka kvensk, romani, romanes og norsk teiknspråk
- at dei nasjonale minoritetsspråka og norsk teiknspråk må dokumenterast betre enn i dag
- at ein styrker opplæringstilbodet i kvensk
- at ein sikrer at døve og høyrselshemma barn får tilgang til miljø der dei kan utvikle eit fullverdig teiknspråk
- at Språkrådet i større grad enn i dag får ansvar for og nyttar ressursar på formidling av kunnskap om fleirspråklegheit

«I staden for å be foreldre med innvandrarbakgrunn om å slutte å bruke morsmålet sitt, bør ein heller oppmunde dei om å sørge for at barna også blir eksponerte for norsk i tidleg alder, i tillegg til å vidareutvikle morsmålet.»

Utvalget

Unn Røyneland leiar

Unn Røyneland (f. 1967) er professor i nordisk språkvitenskap ved Institutt for lingvistiske og nordiske studium ved Universitetet i Oslo og er nestleiar ved Senter for fleirspråklegheit (MultiLing) ved same universitet. Forskinga til Røyneland dekkjer fleire ulike tema; frå språkpolitikk, språkplanlegging og normering, til dialektkontakt og dialektendring, språkbruk i sosiale medium og fleirspråklegheit. Røyneland var nestleiar i rettskrivingsnemnda for nynorsk som utarbeidde 2012-normalen.

Terje Lohndal nestleiar

Terje Lohndal (f. 1985) er professor i engelsk lingvistik og teknisk-naturvitenskaplege universitet i Trondheim (NTNU) og professor II ved Universitetet i Tromsø – Noregs arktiske universitet. Han arbeider særleg med komparativ språkforskning og fleirspråklegheit. Lohndal er styremedlem i Det Norske Videnskaps-Akademi. Han er også varamedlem i styret til Språkrådet.

Hilde Sandvik

Hilde Sandvik (f. 1970) er journalist og redaktør. Etter ti år som kultur- og debattredaktør i Bergens Tidende sa ho opp for å starte den nordiske medieplattforma [Broen.xyz](#). Ho leier debattar og konferansar i inn- og utland og har sete i ekspertgruppa for Nordisk språkkoordinasjon, som koordinerer samarbeidet mellom dei sentrale aktørane i dei nordiske landa på språkområdet. Sandvik er nestleiar i styret til Foreningen Norden og sit i styret til Amedia.

Wegard Harsvik

Wegard Harsvik (f. 1967) er leder for samfunnskontakt og strategi i LO. Han har lang politisk erfaring, blant annet som statssekretær i Helse- og omsorgsdepartementet og Kulturdepartementet, der han hadde ansvar for språksaker. Han har også vært politisk rådgiver i Utdanningsdepartementet og stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet. Harsvik var rådsleder i Nynorsk kultursentrum i perioden 2011–2013. Han er cand.mag. med fagene sosialøkonomi, sosiologi og historie fra Universitetet i Oslo.

Hildegunn Amanda Soldal

Hildegunn Amanda Soldal (f. 1978) er nettsjef i NRK. Soldal er utdannet journalist og begynte karrieren som korrekturleser i avisa The Guardian i England, hvor hun etter hvert fikk jobbe med både digital journalistikk og utvikling i flere roller. I Norge har hun blant annet jobbet som digitalredaktør i Dagbladet og utviklingsdirektør i Aller Media.

Shahzad Rana

Shahzad Rana (f. 1967) har arbeidet med teknologi siden begynnelsen av 1990-tallet. Med bakgrunn som seriegründer og teknologidirektør i Microsoft er han spesielt interessert i språkteknologi som framtidens grensesnitt mellom menneske og maskin. Han er utdannet ved Universitetet i Oslo og har studert informatikk og filologi.

Hilde Sollid

Hilde Sollid (f. 1970) er professor i nordisk språkvitenskap ved Institutt for lærerutdanning og pedagogikk ved Universitetet i Tromsø – Noregs arktiske universitet, hvor hun underviser i norsk ved grunnskolelærerutdanningen for 5.–10. trinn. Sollid forsker på nordnorske språkforhold i og utenfor klasserommet og er blant annet med i Norges forskningsråds prosjekt *Urfolk, medborgerskap og utdanning*.

Sekretariat

seniorrådgivar
Björg Nesje Nybø,
prosjektleiar

seniorrådgivar
Lars Ivar Nordal,
skrivar

Litteratur

- A** **Agenda Kaupang (2017):** *Gjennomgang av Statped's oppdrag, tjenester og ressursdisponering på fagområdet hørsel og innen tegnspråk*. Rapport nr. R1020084. http://www.statped.no/globalassets/fou/dokumenter/agenda-kaupang/r1020084_statped_gjennomgang_av_fagomrade_horsel_sluttrapport.pdf (oktober 2018).
- Andersen, R.K. og A.M. Ødegård (2017):** *Norske bedrifters bruk av og erfaringer med østeuropeisk arbeidskraft*. Fafo-notat 2017:10. <http://www.fafo.no/images/pub/2017/10260.pdf> (september 2017).
- Arbeidstilsynet (2018):** *Risiko for arbeidsskadedødsfall i det landbaserte arbeidslivet. En sammenligning av norske og utenlandske arbeidstakere*. Kompass Tema nr. 1 2018. <https://www.arbeidstilsynet.no/globalassets/om-oss/forskning-og-rapporter/kompass-tema-rapporter/2018/kompass-tema-rapport-nr-1-2018.pdf> (oktober 2018).
- Aune, O. og D. Eriksen (2018):** «Smarthøytaleren inntar Norge». NRK 22.8.2018. <https://www.nrk.no/kultur/smarthoyttaleren-inntar-norge-1.14174841> (oktober 2018).
- B** **Barn med minoritetsbakgrunn i skolen.** Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 3.8.2018. https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Barnehage_og_skole/Barn_med_minoritetsbakgrunn/#heading7329 (oktober 2018).
- Barn og medier 2018. Medievaner: mobiltelefon og tidsbruk hos norske 9–18-åringene.** Sentio Research Norge og Medietilsynet. http://www.medietilsynet.no/globalassets/dokumenter/trygg_bruk/barn-og-medier-2018/delrapporter-barn-og-medier-2018/barn-og-medier-2018-medievaner-mobil-og-tidsbruk.pdf (oktober 2018).
- Bratsberg B. og O. Raaum (2010):** *Immigration and wages: evidence from construction*. CDP No 06/10. Centre for Research and Analysis of Migration. Department of Economics. University of London. http://www.cream-migration.org/publ_uploads/CDP_06_10.pdf (oktober 2018).
- Brekke I., M. Røed og P. Schøne (2013):** *Påvirker innvandring investeringen i utdanning? Søkelys på arbeidslivet 03/2013 (Volum 30)*. Institutt for samfunnsforskning. https://www.idunn.no/spa/2013/03/paavirker_innvandring_investeringen_i_utdanning_highlight (oktober 2018).
- Brøseth, H., G. Busterud og M. Nygård (2018):** «'Oppslagsdelen bak i boka gir oversikt over grammatikk.' Analyse av grammatisk metaspråk i ei lærebok for ungdomstrinnet». NTNU (artikkel under vurdering).
- Business Insider (2018):** The EU is moving to regulate streaming libraries. <https://www.businessinsider.com/netflix-amazon-prime-video-eu-law-local-content-2018-9?r=US&IR=T&IR=T> (oktober 2018).
- C** **Christiansen, L. og A. de Brito Jonassen (2016):** «Oslo får sin første offentlige internasjonale skole». NRK Østlandssendingen 21.8.2016. <https://www.nrk.no/ostlandssendingen/oslo-far-sin-forste-offentlige-internasjonale-skole-1.12799227> (oktober 2018).
- D** **De Smedt, K., G.I. Lyse, A. Müller Gjesdal og G.S. Losnegaard (2012):** *Norsk i den digitale tidsalderen*. Meta-Net Kvitbokserien. Springer. <http://www.metanet.eu/whitepapers/e-book/norwegian-nynorsk.pdf> (oktober 2018).
- E** **Eidem, M. (2018):** «Strever med å lære roboter norsk». Dagens Næringsliv 10.1.2018. <https://www.dn.no/nyheter/2018/01/10/2054/Teknologi/strever-med-a-laere-roboter-norsk> (oktober 2018).
- English Proficiency Index.** <https://www.ef.no/epi/regions/europe/norway/> (oktober 2018).
- European Commission (2012):** *Europeans and their Languages*. Special Eurobarometer 386. http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf (oktober 2018).
- Europeisk pakt om regions- eller minoritetsspråk.** Lovdata. ETS nr. 148. <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1992-11-05-1?q=minoritets-spr%C3%A5k> (oktober 2018).

- F** **Forbrukerundersøkelsen 2018.** Elektronikkbransjen 20.1.2018. <https://www.elektronikkbransjen.no/artikler/bransjetall-og-statistikk/375828> (sjå lenka «Forbrukerundersøkelsen 2017») (oktober 2018).
- Forskningsrådet (2018):** *Indikatorrapporten 2018. Det norske forsknings- og innovasjonssystemet – statistikk og indikatorer.* https://www.forskningsradet.no/prognnett-indikatorrapporten/Indikatorrapporten_2018/1254032935368 (oktober 2018).
- Friberg J.H. og L. Eldring (2011):** *Polonia i Oslo 2010. Mobilitet, arbeid og levekår blant polakker i hovedstaden.* Fafo-rapport 2011:27. http://www.fafo.no/media/com_netsukii/20218.pdf (september 2017).
- Friberg J.H., O. Elgvin og A.B. Djuve (2013):** *Innvandrerne som skulle klare seg selv. Når EØS-avtalens frie flyt av arbeidskraft møter velferdsstatens bakkebyråkrati.* Fafo-rapport 2013:31. <http://www.fafo.no/images/pub/2013/20321.pdf> (september 2017).
- G** **Gabrielsen, E., J. Hovig, E. Rongved, O. Strand, H. Støle og T.E. Toft (2017):** *Godt nytt! Norske resultater fra PIRLS 2016.* Lesesenteret. Universitetet i Stavanger. https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/forskningsrapporter/pirls2016_hovedrapport.pdf (oktober 2018).
- Gregersen, F. (red.) (2014):** *Hvor parallelt: Om parallellspråkighet på Nordens universitet.* TemaNord 2014:535. Nordisk ministerråd. <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:730884/FULLTEXT01.pdf> (oktober 2018).
- H** **Haugset, A.S., R.D. Nilsen og M. Haugum (2015):** *Spørsmål til Barnehage-Norge 2015.* TFOU-rapport 2015:19. <https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/forskningsrapporter/sporsmal-til-barnehage-norge-2015.pdf> (oktober 2018).
- Haugtrø, B. (2018):** «Vil styrke nynorsken med omsetjingsrobot». *Framtida* 12.8.2018. <https://framtida.no/2018/08/08/nynorskrobot-ei-god-loy-sing-for-a-dekke-nynorskprosenten> (oktober 2018).
- Healthcare (2018):** 62 Percent of Docs Use Speech Recognition, But Cite Concerns About Accuracy. <https://www.healthcare-informatics.com/news-item/ehr/survey-62-percent-physicians-use-speech-recognition-cite-concerns-about-accuracy> (oktober 2018).
- Hertzberg, F. (2014):** «Grammatikken i skolen – klart for en omkamp?». *Bedre skole* nr. 2–2014. Utdanningsforbundet. <https://utdanningsforskning.no/artikler/grammatikken-i-skolen—klart-for-en-omkamp/> (oktober 2018).
- Hoemsnes, A. (2018):** «Aldri før har befolkningen brukt så mye tid på nettet per døgn». *Dagens Næringsliv* 19.4.2018. <https://www.dn.no/etterBors/2018/04/19/0825/Medier/-aldri-for-har-befolkningen-brukt-sa-mye-tid-pa-nettet-per-dogn> (oktober 2018).
- Høgestøl, A. og M. Dahle (2016):** *Kandidatundersøkelsen 2016. Fra studier til jobb i bergensregionen.* *ideas2evidence* 05:2016. <https://www.ideas2evidence.com/sites/default/files/Kandidatunders%C3%B8kelsen%202016%20-%20Fra%20studier%20til%20jobb%20i%20bergensregionen.pdf> (juni 2018).
- I** **Informitv (2016):** Netflix scales nordic media summit. <http://informitv.com/2016/10/02/netflix-scales-nordic-media-summit/> (oktober 2018).
- J** **Jansson, B.K. og H. Traavik (2017):** «God i både nynorsk og bokmål allereie på barnsteget?». *Norsklæreren* nr. 1 2017. 104–119.
- Jeløyplattforma = Politisk plattform for en regjering utgått av Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre.** Regjeringa 2018. <https://www.regjeringen.no/contentassets/e4c3cfd7e4d4458fa8d3d2bb1e43bcb/b/plattform.pdf> (oktober 2018).
- K** **Kermit, P. (2018):** *Hørselshemmede barns og unges opplæringsmessige og sosiale vilkår i barnehage og skole.* *Kunnskapsoversikt over nyere nordisk forskning.* NTNU Samfunnsforskning. <https://samforsk.no/Publikasjoner/2018/HLF%20rapport%20endelig%20WEB.pdf> (oktober 2018).
- KMD (2017) = Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2017):** *Den europeiske pakt om regions- eller minoritetsspråk. Syvende periodiske rapport. Norge.* https://www.regjeringen.no/contentassets/2c8f69f165e047809d46708684f71b2a/norges-7ende-rapport-pa-minoritetssprakpak-ten_no.pdf (oktober 2018).
- Kraft, K. (2017):** *Constructing migrant workers. Multilingualism and communication in the transnational construction site.* Ph.d.-avhandling 2017. Universitetet i Oslo.
- Krekling, D.V. (2017):** «Høyre med ny spiker i nynorskisten». *NRK* 11.3.2017. <https://www.nrk.no/norge/hoyre-med-ny-spiker-i-nynorskisten-1.13419779> (oktober 2018).
- Kunnskapsdepartementet (2003):** Lov om frittstående skolar (friskolelova) § 2-1. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-07-04-84> (oktober 2018).
- Kunnskapsdepartementet (2005):** Lov om universiteter og høyskoler (universitets- og høyskoleloven) <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-04-01-15> (oktober 2018).
- M** **Mediebarn 2018. 3–11-åringers medievaner.** Kantar Media 2018.
- Meld. St. 28 (2015–2016) Fag – Fordypning – Forståelse – En fornyelse av Kunnskapsløftet.** Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-28-20152016/id2483955/> (oktober 2018).
- Meld. St. 25 (2016–2017) Humaniora i Norge.** Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-25-20162017/id2545646/sec6> (oktober 2018).
- Myking, S.M. (2018):** *Rapport om digitale læremiddel i skulen med tanke på nynorsk.* Noregs Mållag. http://files.zetta.no/www-nm-no/_filer/rapport_digitale_laeremiddel_net.pdf (oktober 2018).
- N** **Nettidigisanat.** <http://sanat.oahpa.no/> (oktober 2018).
- NHH (2018) = Norges Handelshøyskole (2018):** *Job Market Survey 2017.* <https://www.nhh.no/contentassets/c2ba2da8a6d246af8a99a88cb4e2d2a3/rl2126-jobmarket-3.pdf> (juni 2018).
- NIFU (2018):** «Språk i doktoravhandlinger 2012–2017». Notat til Språkrådet.
- Nordal, L.I. (2018):** «Data som duger på norsk». Statsspråk nr. 2/2018. Språkrådet. <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Statssprak/statssprak-22018/data-som-duger-pa-norsk/> (oktober 2018).
- Noregs Mållag (2014):** Odda-modellen i eit historisk perspektiv. <http://www.nm.no/tekst.cfm?id=3882> (oktober 2018).
- Norsk romani ordbok.** <https://app.uio.no/hf/nro/index.php?lang=eng> (oktober 2018).
- NOU 2015: 7 Assimilering og motstand – Norsk politikk overfor taterne/romanifolket frå 1850 til i dag.** <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2015-7/id2414316/> (oktober 2018).
- NOU 2017: 2 Integrasjon og tillit. Langsiktige konsekvenser av høy innvandring.** <https://www.regjeringen.no/contentassets/c072f7f37da747539d2a0b-0fef22957f/no/pdfs/nou201720170002000ddd.pdf> (oktober 2018).
- NOU 2017: 7 Det norske mediemangfoldet – En styrket mediepolitikk for borgerne.** <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2017-7/id2541723/> (oktober 2018).
- O** **Oslo kommune (2018):** Sykehjemsetaten. <https://www.oslo.kommune.no/politikk-og-administrasjon/etater-og-foretak/sykehjemsetaten/#gref> (oktober 2018).
- P** **Pileberg, S. (2016):** «Barns språkkunnskaper sløses bort i skolen». Institutt for lingvistiske og nordiske studier. Universitetet i Oslo. <https://www.hf.uio.no/iln/forskning/aktuelt/aktuelle-saker/2016/barns-sprakkunnskaper-sloes-bort.html> (oktober 2018).

- PROBA samfunnsanalyse (2014):** *Undersøkelse av nynorsk som hovedmål*. Rapport 2014-07. https://proba.no/app/uploads/sites/4/probarapport-2014-07-undersokelse-av-nynorsk-som-hoved-mal_med-justerte-tabeller.pdf (oktober 2018).
- R** **Regjeringen (2018):** Innfører nasjonalt norskkrav for barnehageansatte. Pressemelding nr. 63-18. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/innforer-nasjonalt-norskkrav-for-barnehageansatte/id2592472/> (oktober 2018).
- Ryen, E. og H. Gram Simonsen (2015):** «Tidlig flerspråkighet – myter og realiteter». *NOA. Norsk som andrespråk*. 30 (1-2). 195-217.
- Rygg Nøttveit, A. (2014):** «Me er verdt den ekstra kostnaden». *Framtida* 3.12.2014. <https://framtida.no/2014/12/03/me-er-verdt-den-ekstra-kostnaden> (oktober 2018).
- Rørstad, K., P. Børing, E. Solberg og T.C. Carlsten (2018):** *NHOs kompetansebarometer 2018. Resultater fra en undersøkelse om kompetansebehov blant NHOs medlemsbedrifter i 2018*. NIFU-rapport 2018:23. <https://www.nho.no/contentassets/109e1aaade-814182b80f562e1b0f0a53/nifurapport2018-23.pdf> (oktober 2018).
- Røyneland, U. (2016):** «Språkleg mangfald i Noreg – problem eller ressurs? Fleirspråklegheit som forskingsfelt». *Samtiden* 3-4/2016. 209-216. <https://samtiden.no/2016/11/30/samtiden-3-4-2016/> (oktober 2018).
- Raanes, E. (2018):** «Norsk tegnspråk». I B. Mæhlum (red.): *Norsk språkhistorie. II Praksis*. Novus forlag. 513-532.
- S** **Schwach, V. og M. Elken (2018):** *Å snakke fag på et språk andre forstår. Norsk fagspråk i høyere utdanning og arbeidsliv*. NIFU-rapport 2018:20. <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2507474/NIFUrapport2018-20.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (oktober 2018).
- Seland, I., E. Hovdhaugen, B. Lødding, T.S. Prøitz og E. Rønsen (2018):** *Sluttrapport fra evaluering av forsøk med halvårsvurdering med én eller to karakterer i norsk*. NIFU-rapport 2018:9. <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2503428/NIFUrapport2018-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (oktober 2018).
- Skar, G.B. (2017):** *The Norwegian National Sample-Based Writing Test 2016: Technical Report*. NTNU. Skrivesenterets skriftserie 2. <http://www.skrivesenteret.no/uploads/files/Skriveproven2017/NSBWT2017.pdf> (oktober 2018).
- Sommer, P. (2017):** «Ny avtale skal gi deg flere tv-serier å velge mellom». NRK 6.10.2017. <https://www.nrk.no/kultur/ny-avtale-skal-gi-deg-flere-tv-serier-a-velge-mellom-1.13721031> (oktober 2018).
- Språkrådet (2017):** *Språkstatus 2017. Språkpolitisk tilstandsrapport frå Språkrådet*. <http://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/publikasjoner/sprakstatus/sprakstatus-2017.pdf> (mai 2018).
- SSB (2014) = Statistisk sentralbyrå (2014):** *Framskrivninger av befolkning og arbeidsstyrke etter utdanning med alternative forutsetninger for innvandring*. Rapporter 2014/31. <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/framskrivninger-av-befolkning-og-arbeidsstyrke-etter-utdanning-med-alternative-forutsetninger-for-innvandring> (oktober 2018).
- SSB (2018a) = Statistisk sentralbyrå (2018a):** Innvandrere etter innvandringsgrunn. <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/innvgrunn> (oktober 2018).
- SSB (2018b) = Statistisk sentralbyrå (2018b):** 14 prosent av befolkningen er innvandrere. <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/14-prosent-av-befolkningen-er-innvandrere> (oktober 2018).
- SSB (2018c) = Statistisk sentralbyrå (2018c):** Fakta om innvandring. <https://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/faktaside/innvandring> (oktober 2018).
- SSB (2018d) = Statistisk sentralbyrå (2018d):** Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/innvbef/aar> (oktober 2018).
- St.meld. nr. 30 (2003-2004)** *Kultur for læring*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/no/dokumenter/stmeld-nr-030-2003-2004-/id404433/> (oktober 2018).
- St.meld. nr. 23 (2007-2008)** *Språk bygger broer – Språkstimulering og språkopplæring for barn, unge og voksne*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-23-2007-2008-/id512449/> (oktober 2018).
- St.meld. nr. 35 (2007-2008)** *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk*. Kultur- og kyrkje-departementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-35-2007-2008-/id519923/> (oktober 2018).
- St.meld. nr. 14 (2008-2009)** *Internasjonalisering av utdanning*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-14-2008-2009-/id545749/> (oktober 2018).
- Stortinget (2016):** Representantforslag om å sikra alle elevar i grunnskulen rett til opplæring på hovudmålet sitt. Dokument 8:116 S (2015-2016). Innst. 68 S (2016-2017). <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=65978> (oktober 2018).
- Söderholm, E. (2014):** *Kainun kielen grammatikki*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Sønnesyn, J. (2015):** *Norsk på arbeidsplassen. Kartlegging av behovet for norskopplæring for arbeidsinnvandrere i byggenæringen og industrien*. Rapport 2015. Vox. Nasjonalt fagorgan for kompetansopolitikk. https://www.kompetansenorge.no/contentassets/dc66db8de9714d60a816787701580b85/norsk_pa_arbeidsplassen.pdf (oktober 2018).
- T** **Theil, R. (2018):** «Norsk romani og valakisk romani». I B. Mæhlum (red.): *Norsk språkhistorie. II Praksis*. Novus forlag. 496-513.
- Thingnes, J.S. (2015):** *Skriftmangfald på norsk: språkforvaltning, normbrot og språkhaldningar*. Upublisert masteroppgave. Universitetet i Oslo. https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/45800/Thingnes_Master.pdf?sequence=1&isAllowed=y (oktober 2018).
- TNS Gallup og Språkrådet (2015):** *Bruk av engelsk i norske bedrifter*. <http://sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/rapporter-og-undersokelser/bruk-av-engelsk-i-norske-bedrifter---tns-gallup-23.11.15.pdf> (oktober 2018).
- TNS Gallup og Språkrådet (2016):** *Bruk av engelsk i industri og bygge- og anleggsvirksomhet*. <http://sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/rapporter-og-undersokelser/undersokelse-av-engelsk-industri-bygg-og-anlegg.pdf> (oktober 2018).
- U** **UHR (2011) = Universitets- og høyskolerådet (2011):** Overordnede språkpolitiske retningslinjer. <https://www.uhr.no/ressurser/sprakpolitisk-plattform/> (oktober 2018).
- University of Amsterdam (2017):** *Strategic Framework for Internationalisation*. <http://www.uva.nl/en/about-the-uva/uva-profile/policy-papers/strategic-framework-for-internationalisation/strategic-framework-on-internationalisation.html> (oktober 2018).
- W** **Wetås, Å. (2016):** «Engelskspråklig skoleklasse presenteres som et solskinnprosjekt. Språkrådet er oppriktig bekymret». *Aftenposten* 23.8.2016. <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/Ge6b6/Engelskspråklig-skoleklasse-presenteres-som-et-solskinnprosjekt-Sprakradet-er-oppriktig-bekymret---Ase-Wetas> (oktober 2018).

